

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Tadeusz Bojarski

Tadeusz Bojarski, Aneta Michalska-Warias
Joanna Piórkowska-Flieger, Maciej Szwarczyk

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

7. WYDANIE POPRAWIONE I UZUPEŁNIONE

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Tadeusz Bojarski

Tadeusz Bojarski, Aneta Michalska-Warias
Joanna Piórkowska-Flieger, Maciej Szwarczyk

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

7. WYDANIE POPRAWIONE I UZUPEŁNIONE

Stan prawny na 10 października 2015 r. z uwzględnieniem ustawy z 10 września 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Prawo budowlane oraz ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. poz. 1549), która wchodzi w życie 7 stycznia 2016 r. i ustawy z 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1707), która wchodzi w życie 26 listopada 2015 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne
Agnieszka Zagozda

Łamanie
Fotoedytor

Poszczególne rozdziały opracowali:

Tadeusz Bojarski: I–XIII, XIV (art. 115, § 1–7, 16, 21, 23), XV, XVI (art. 117–119, 126a–126b), XVII (art. 127–129, 132a), XVIII (art. 140), XXIII (art. 189, 191a–193), XXXVIII

Aneta Michalska-Warias: XIV (art. 115, § 8–12, 20), XVII (art. 130–132, 133–139), XVIII (art. 143–144), XXIII (art. 190–191), XXXVI

Joanna Piórkowska-Flieger: XIV (art. 115, § 13–15, 22), XVI (art. 124–126), XVIII (art. 141–142), XX–XXI, XXIII (art. 189a), XXIV–XXV, XXVI (art. 211a), XXVII–XXVIII, XXX, XXXII–XXXIV, XXXVII, XXXIX–XLI,

Maciej Szwarczyk: XIV (art. 115, § 17–19), XVI (art. 120–123), XVIII (art. 145–147), XIX, XXII, XXVI (art. 206–211), XXIX, XXXI, XXXV, XLII–XLIV

Przepisy wprowadzające: Tadeusz Bojarski i Maciej Szwarczyk

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN: 978-83-264-9387-4
7. wydanie

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz ważniejszych skrótów	19
Literatura podstawowa	23
Słowo wstępne	31
USTAWA z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny	33

CZĘŚĆ OGÓLNA

Rozdział I. Zasady odpowiedzialności karnej	35
Art. 1. [Warunki odpowiedzialności za przestępstwo]	44
Art. 2. [Przestępstwo skutkowe z zaniechania]	54
Art. 3. [Zasada humanitaryzmu]	56
Art. 4. [Stosowanie ustawy karnej w czasie]	57
Art. 5. [Zasada terytorialności]	64
Art. 6. [Czas i miejsce popełnienia czynu zabronionego]	65
Art. 7. [Zbrodnia i występki]	66
Art. 8. [Formy winy przy zbrodniach i występkach]	68
Art. 9. [Strona podmiotowa czynu zabronionego. Umyślność i nieumyślność]	69
Art. 10. [Zdolność wiekowa odpowiedzialności karnej]	79
Art. 11. [Jedność czynu i przestępstwa. Zbieg przepisów ustawy]	82
Art. 12. [Czyn ciągły]	89
Rozdział II. Formy popełnienia przestępstwa	93
Art. 13. [Usiłowanie. Rodzaje usiłowania]	96
Art. 14. [Odpowiedzialność za usiłowanie]	100
Art. 15. [Czynny żal sprawcy]	101
Art. 16. [Przygotowanie. Odpowiedzialność za przygotowanie]	102
Art. 17. [Niekaralność dobrowolnego odstąpienia od przygotowania]	103
Art. 18. [Formy zjawiskowe czynu zabronionego]	104
Art. 19. [Wymiar kary za podżeganie i pomocnictwo]	113

Art. 20.	[Indywidualizacja winy i niezależność odpowiedzialności współdziałających]	113
Art. 21.	[Zasada indywidualizacji odpowiedzialności karnej]	115
Art. 22.	[Złagodzona odpowiedzialność podlegacza i pomocnika]	117
Art. 23.	[Zaniechanie ukarania sprawcy. Czynnny żal]	117
Art. 24.	[Karalność prowokacji]	118
Rozdział III. Wyłączenie odpowiedzialności karnej		118
Art. 25.	[Obrona konieczna]	123
Art. 26.	[Stan wyższej konieczności]	132
Art. 27.	[Ryzyko nowatorskie]	135
Art. 28.	[Błąd co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego]	136
Art. 29.	[Błąd co do okoliczności wyłączającej odpowiedzialność]	141
Art. 30.	[Błąd co do bezprawności]	142
Art. 31.	[Niepoczytalność, poczytalność ograniczona]	143
Rozdział IV. Kary		146
Art. 32.	[Katalog kar]	150
Art. 33.	[Grzywna. Granice kary]	151
Art. 34.	[Kara ograniczenia wolności. Granice kary. Obowiązki skazanego]	153
Art. 35.	[Praca na cele społeczne i potrącenia]	159
Art. 36.	[uchylony]	161
Art. 37.	[Pozbawienie wolności. Granice kary]	162
Art. 37a.	[Zamiana rodzaju kar]	165
Art. 37b.	[Kara łączona]	165
Art. 38.	[Obniżenie lub obostrzenie kary]	166
Rozdział V. Środki karne		167
Art. 39.	[Katalog środków karnych]	171
Art. 40.	[Pozbawienie praw publicznych]	173
Art. 41.	[Zakaz zajmowania określonego stanowiska lub wykonywania określonego zawodu]	174
Art. 41a.	[Zakaz kontaktowania się]	176
Art. 41b.	[Zakaz wstępu na imprezę masową]	178
Art. 41c.	[Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych]	181
Art. 42.	[Zakaz prowadzenia pojazdów. Zakres zakazu]	181
Art. 43.	[Okres obowiązywania środków karnych]	184
Art. 43a.	[Orzeczenie świadczenia pieniężnego]	186
Art. 43b.	[Podanie wyroku do publicznej wiadomości]	187
Art. 43c.	[Pozbawienie lub ograniczenie praw rodzicielskich lub opiekuńczych]	188

Rozdział Va. Przepadek i środki kompensacyjne	189
Art. 44. [Przepadek przedmiotów. Zakres orzekania]	189
Art. 45. [Przepadek korzyści majątkowej lub jej równowartości]	192
Art. 45a. [Szczególne przesłanki orzekania przepadku]	194
Art. 46. [Orzeczenie obowiązku naprawienia szkody]	195
Art. 47. [Orzeczenie nawiazki]	197
Art. 47a. (uchylony)	199
Art. 48. [Granice nawiazki]	199
Art. 49. (uchylony)	200
Art. 49a. (uchylony)	200
Art. 50. (uchylony)	200
Art. 51. (uchylony)	201
Art. 52. (uchylony)	201
Rozdział VI. Zasady wymiaru kary i środków karnych	201
Art. 53. [Zasady i dyrektywy wymiaru kary]	204
Art. 54. [Zasady wymiaru kary wobec nieletniego lub młodocianego] ...	211
Art. 55. [Zasada indywidualizacji]	212
Art. 56. [Zakres stosowania reguł określonych w art. 53, 54 § 1 i art. 55 k.k.]	212
Art. 57. [Zbieg podstaw nadzwyczajnego złagodzenia lub obostrzenia kary]	213
Art. 57a. [Zaostrzenie kary za występki chuligański]	214
Art. 58. [Wybór rodzaju kary. Prymat kar wolnościowych]	215
Art. 59. [Odstąpienie od kary na rzecz środka karnego lub innego środka]	218
Art. 59a. [Umorzenie postępowania. Pozór sprawiedliwości]	218
Art. 60. [Przesłanki nadzwyczajnego złagodzenia kary]	219
Art. 60a. [Dodatkowe podstawy nadzwyczajnego złagodzenia kary]	223
Art. 61. [Odstąpienie od wymierzenia kary]	224
Art. 62. [Wybór rodzaju i typu zakładu karnego oraz systemu terapeutycznego]	225
Art. 63. [Zaliczenie rzeczywistego pozbawienia wolności lub środków zapobiegawczych]	226
Rozdział VII. Powrót do przestępstwa	227
Art. 64. [Recydywa szczególna zwykła i wielokrotna]	228
Art. 65. [Stałe źródło dochodu lub działanie w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym bądź przestępstwo o charakterze terrorystycznym]	232
Rozdział VIII. Środki związane z poddaniem sprawcy próbie	234
Art. 66. [Warunkowe umorzenie postępowania. Przesłanki stosowania]	236
Art. 67. [Okres próby, dozór i obowiązki]	237

Art. 68.	[Podjęcie postępowania warunkowo umorzonego]	239
Art. 69.	[Warunkowe zawieszenie wykonania kary. Podstawy stosowania]	241
Art. 70.	[Zawieszenie wykonania kary na okres próby]	242
Art. 71.	[Grzywna związana z zawieszeniem wykonania kary]	242
Art. 72.	[Obowiązki okresu próby]	244
Art. 73.	[Dozór fakultatywny lub obligatoryjny]	245
Art. 74.	[Ustalenie wykonania i zmiana obowiązków]	246
Art. 75.	[Wykonanie zawieszony kary]	247
Art. 75a.	[Szczególne przesłanki zmiany rodzaju kary]	249
Art. 76.	[Zatarcie skazania]	251
Art. 77.	[Podstawy warunkowego przedterminowego zwolnienia]	251
Art. 78.	[Przesłanki formalne warunkowego zwolnienia]	253
Art. 79.	[Przesłanki formalne przy sumie kar]	254
Art. 80.	[Okres próby]	254
Art. 81.	[Ponowne warunkowe zwolnienie]	255
Art. 82.	[Warunkowe zwolnienie a odbycie kary]	256
Art. 83.	[Skrócenie kary ograniczenia wolności]	256
Art. 84.	[Skrócenie czasu trwania środków karnych]	257
Art. 84a.	(uchylony)	258
Rozdział IX. Zbieg przestępstw oraz łączenie kar i środków karnych		258
Art. 85.	[Warunki orzekania kary łącznej]	259
Art. 85a.	[Okoliczności wpływające na wymiar kary łącznej]	261
Art. 86.	[Wymiar kary łącznej]	261
Art. 87.	[Łączenie kary pozbawienia wolności z karą ograniczenia wolności]	263
Art. 88.	[Kara łączna 25 lat lub dożywotniego pozbawienia wolności]	263
Art. 89.	[Warunkowe zawieszenie wykonania kary łącznej]	264
Art. 89a.	[Warunkowe zawieszenie wykonania kary łącznej w związku z art. 60 § 5 k.k.]	266
Art. 90.	[Środki karne, inne środki i środki zabezpieczające oraz ich łączenie]	266
Art. 91.	[Ciąg przestępstw]	267
Art. 92–92a.	(uchylone)	268
Rozdział X. Środki zabezpieczające		268
Art. 93.	(uchylony)	269
Art. 93a.	[Katalog środków zabezpieczających]	270
Art. 93b.	[Przesłanki orzekania środków zabezpieczających]	270
Art. 93c.	[Podstawy formalne (kryteria) orzekania środków zabezpieczających]	271
Art. 93d.	[Czas trwania środka]	272
Art. 93e.	[Obowiązek poddania się kontroli elektronicznej]	273
Art. 93f.	[Terapia, terapia uzależnień, obowiązki sprawcy]	273

Art. 93g.	[Orzeczenie o umieszczeniu w zakładzie psychiatrycznym] . . .	274
Art. 94–98.	(uchylone)	275
Art. 99.	[Orzeczenie obowiązku, zakazu lub przepadku wobec niepoczytalnego]	276
Art. 100.	(uchylony)	276
Rozdział XI. Przedawnienie		276
Art. 101.	[Ustanie karalności. Przedawnienie]	277
Art. 102.	[Przedłużenie przedawnienia karalności]	279
Art. 103.	[Przedawnienie wykonania kary]	279
Art. 104.	[Spoczywanie biegu przedawnienia]	280
Art. 105.	[Wyłączenie biegu przedawnienia]	281
Rozdział XII. Zatarcie skazania		282
Art. 106.	[Uznanie skazania za niebyłe]	282
Art. 106a.	[Wyłączenie zatarcia skazania]	282
Art. 107.	[Przesłanki zatarcia skazania]	283
Art. 107a.	(uchylony)	284
Art. 108.	[Zatarcie przy zbiegu skazań]	284
Rozdział XIII. Odpowiedzialność za przestępstwa popełnione za granicą		284
Art. 109.	[Odpowiedzialność obywatela polskiego]	285
Art. 110.	[Odpowiedzialność cudzoziemca]	286
Art. 111.	[Warunek odpowiedzialności za czyn popełniony za granicą] . . .	287
Art. 112.	[Ograniczenie warunku odpowiedzialności]	288
Art. 113.	[Ściganie przestępstw na mocy umów międzynarodowych] . . .	289
Art. 114.	[Znaczenie wyroku zagranicznego]	290
Art. 114a.	[Zasada uwzględniania zagranicznych wyroków skazujących] . . .	292
Rozdział XIV. Objaśnienie wyrażeń ustawowych		293
Art. 115.	[Słowniczek wyrażeń ustawowych]	295
Rozdział XV. Stosunek do ustaw szczególnych		328
Art. 116.	[Stosowanie przepisów części ogólnej]	328

CZĘŚĆ SZCZEGÓLNA

Rozdział XVI. Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne		329
Art. 117.	[Wojna napastnicza]	331
Art. 118.	[Eksterminacja]	333
Art. 118a.	[Zbrodnie przeciwko ludzkości]	335
Art. 119.	[Dyskryminacja]	336
Art. 120.	[Stosowanie środków masowej zagłady]	337
Art. 121.	[Wytwarzanie, gromadzenie lub obrót zakazanymi środkami] . . .	339
Art. 122.	[Niedopuszczalne sposoby lub środki walki]	341

Art. 123.	[Zamach na życie lub zdrowie jeńców wojennych lub ludności cywilnej]	343
Art. 124.	[Naruszenie prawa międzynarodowego]	346
Art. 125.	[Zamach na dobra kultury]	348
Art. 126.	[Bezprawne używanie znaków]	350
Art. 126a.	[Publiczne nawoływanie lub pochwalanie przestępstw przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstw wojennych] . . .	353
Art. 126b.	[Niedopełnienie obowiązku należytej kontroli]	353
Rozdział XVII. Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej		354
Art. 127.	[Spisek przeciwko Państwu Polskiemu. Zamach stanu]	355
Art. 128.	[Zamach na konstytucyjny organ RP]	356
Art. 129.	[Zdrada dyplomatyczna]	358
Art. 130.	[Szpiegostwo]	359
Art. 131.	[Czynny żal]	363
Art. 132.	[Dezinformacja wywiadowcza]	365
Art. 132a.	(utracił moc)	367
Art. 133.	[Znieważenie Narodu lub Państwa Polskiego]	368
Art. 134.	[Zamach na życie Prezydenta RP]	369
Art. 135.	[Czynna napaść lub znieważenie Prezydenta RP]	371
Art. 136.	[Czynna napaść lub znieważenie przedstawiciela obcego państwa]	373
Art. 137.	[Publiczne znieważenie znaku lub symbolu państwowego]	375
Art. 138.	[Zasada wzajemności]	378
Art. 139.	[Przepadek przedmiotów]	379
Rozdział XVIII. Przestępstwa przeciwko obronności		379
Art. 140.	[Zamach na jednostkę Sił Zbrojnych RP]	380
Art. 141.	[Podjęcie służby w obcym wojsku]	381
Art. 142.	[Zaciąg do wojska obcego]	384
Art. 143.	[Samouszkodzenie i inne podstępne zabiegi w celu zwolnienia od służby wojskowej]	386
Art. 144.	[Uchylanie się od odbywania służby wojskowej]	389
Art. 145.	[Uchylanie się od pełnienia służby zastępczej]	392
Art. 146.	[Dobrowolny powrót]	394
Art. 147.	[Niezdolność do pełnienia służby]	395
Rozdział XIX. Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu		396
Art. 148.	[Zabójstwo]	398
Art. 149.	[Dzieciobójstwo]	406
Art. 150.	[Zabójstwo eutanatyczne]	408
Art. 151.	[Namowa do samobójstwa lub pomoc w nim]	410
Art. 152.	[Aborcja za zgodą kobiety]	411
Art. 153.	[Wymuszona aborcja]	414
Art. 154.	[Śmierć kobiety jako następstwo aborcji]	416

Art. 155.	[Nieumyślne spowodowanie śmierci]	417
Art. 156.	[Ciężki uszczerbek na zdrowiu]	419
Art. 157.	[Średni i lekki uszczerbek na zdrowiu]	423
Art. 157a.	[Uszkodzenie ciała dziecka poczętego]	426
Art. 158.	[Bójka i pobicie]	427
Art. 159.	[Użycie w bójce i pobiciu niebezpiecznego przedmiotu]	431
Art. 160.	[Narażenie człowieka na niebezpieczeństwo]	433
Art. 161.	[Narażenie człowieka na zarażenie]	436
Art. 162.	[Nieudzielenie pomocy]	438
Rozdział XX. Przepisy przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu		440
Art. 163.	[Sprowadzenie zdarzenia powszechnie niebezpiecznego]	442
Art. 164.	[Sprowadzenie bezpośredniego niebezpieczeństwa określonego zdarzenia]	448
Art. 165.	[Sprowadzenie stanów powszechnie niebezpiecznych]	450
Art. 165a.	[Finansowanie przestępstwa o charakterze terrorystycznym]	455
Art. 166.	[Zawładnięcie statkiem wodnym lub powietrznym]	458
Art. 167.	[Umieszczenie na statku niebezpiecznego urządzenia lub substancji]	460
Art. 168.	[Karalność przygotowania]	462
Art. 169.	[Czynny żal]	462
Art. 170.	[Rozbójnictwo morskie]	464
Art. 171.	[Wytwarzanie lub obrót substancjami niebezpiecznymi]	465
Art. 172.	[Przeszkadzanie akcji ratowniczej]	467
Rozdział XXI. Przepisy przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji		469
Art. 173.	[Katastrofa w komunikacji]	471
Art. 174.	[Sprowadzenie bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy]	475
Art. 175.	[Przygotowanie do spowodowania katastrofy]	477
Art. 176.	[Czynny żal przy spowodowaniu katastrofy]	477
Art. 177.	[Spowodowanie wypadku w komunikacji]	478
Art. 178.	[Zaostrzenie karalności wobec sprawcy katastrofy lub wypadku]	483
Art. 178a.	[Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego]	487
Art. 179.	[Dopuszczenie do ruchu niebezpiecznego pojazdu]	490
Art. 180.	[Pełnienie określonych czynności przez osobę znajdującą się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego]	493
Art. 180a.	[Niestosowanie się do decyzji właściwego organu o cofnięciu uprawnienia do kierowania pojazdami]	494
Rozdział XXII. Przepisy przeciwko środowisku		496
Art. 181.	[Powodowanie zniszczeń w przyrodzie]	498

Art. 182.	[Zanieczyszczenie środowiska w znacznych rozmiarach]	501
Art. 183.	[Nieodpowiednie postępowanie z odpadami]	505
Art. 184.	[Nieodpowiednie postępowanie z materiałem promieniotwórczym]	508
Art. 185.	[Kwalifikowane typy przestępstw]	511
Art. 186.	[Brak dbałości o urządzenia ochronne]	512
Art. 187.	[Niszczenie lub uszkodzanie chronionych terenów lub obiektów]	514
Art. 188.	[Działalność zagrażająca środowisku]	516
Rozdział XXIII. Przestępstwa przeciwko wolności		518
Art. 189.	[Bezprawne pozbawienie wolności]	519
Art. 189a.	[Handel ludźmi]	522
Art. 190.	[Groźba karalna]	524
Art. 190a.	[Stalking – uporczywe nękanie]	532
Art. 191.	[Zmuszanie do określonego zachowania]	538
Art. 191a.	[Wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej]	547
Art. 192.	[Zabieg leczniczy bez zgody pacjenta]	548
Art. 193.	[Zakłócenie miru domowego]	550
Rozdział XXIV. Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania		553
Art. 194.	[Dyskryminacja wyznaniowa]	555
Art. 195.	[Złośliwe przeszkadzanie w wykonywaniu aktów religijnych]	556
Art. 196.	[Obraza uczuć religijnych]	558
Rozdział XXV. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności		560
Art. 197.	[Zgwałcenie]	563
Art. 198.	[Seksualne wykorzystanie bezradności lub niepoczytalności]	569
Art. 199.	[Seksualne wykorzystanie zależności]	572
Art. 200.	[Seksualne wykorzystanie małoletniego]	575
Art. 200a.	[Wykorzystanie systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej w celu popełnienia przestępstwa]	579
Art. 200b.	[Propagowanie zachowań o charakterze pedofilskim]	582
Art. 201.	[Kazirodztwo]	583
Art. 202.	[Prezentowanie treści pornograficznych]	585
Art. 203.	[Doprowadzenie do uprawiania prostytucji]	591
Art. 204.	[Stręczycielstwo, kuplerstwo i sutenerstwo]	592
Art. 205.	(uchylony)	595
Rozdział XXVI. Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece		595
Art. 206.	[Przestępstwo bigamii]	596
Art. 207.	[Znęcanie się nad osobą zależną]	598
Art. 208.	[Rozpijanie małoletniego]	603

Art. 209.	[Uporczywe uchylanie się od alimentacji]	605
Art. 210.	[Porzucenie małoletniego lub osoby nieporadnej]	608
Art. 211.	[Uprowadzenie małoletniego lub osoby nieporadnej]	610
Art. 211a.	[Organizowanie adopcji dzieci]	612
Rozdział XXVII. Przesłępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej		614
Art. 212.	[Zniesławienie]	616
Art. 213.	[Wyłączenie bezprawności zniesławienia]	621
Art. 214.	[Zniewaga ze względu na formę zarzutu]	625
Art. 215.	[Podanie wyroku do publicznej wiadomości]	625
Art. 216.	[Zniewaga]	626
Art. 217.	[Naruszenie nietykalności cielesnej]	630
Art. 217a.	[Naruszenie nietykalności cielesnej w związku z interwencją] . . .	632
Rozdział XXVIII. Przesłępstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową		634
Art. 218.	[Naruszenie praw pracownika]	636
Art. 219.	[Niezgłoszenie danych dotyczących ubezpieczenia społecznego]	640
Art. 220.	[Niedopełnienie obowiązków z zakresu bhp]	642
Art. 221.	[Niezawiadomienie o wypadku przy pracy]	644
Rozdział XXIX. Przesłępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego		646
Art. 222.	[Naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza]	649
Art. 223.	[Czynna napaść na funkcjonariusza publicznego]	652
Art. 224.	[Wywieranie wpływu na czynności urzędowe]	655
Art. 224a.	[Fałszywy alarm]	657
Art. 225.	[Udaremnianie lub utrudnianie przeprowadzania kontroli w zakresie ochrony środowiska i inspekcji pracy]	661
Art. 226.	[Znieważenie funkcjonariusza lub konstytucyjnego organu] . . .	665
Art. 227.	[Przywłaszczenie funkcji publicznej]	669
Art. 228.	[Sprzedajność pełniącego funkcję publiczną]	670
Art. 229.	[Przekupstwo]	674
Art. 230.	[Płatna protekcja bierna]	678
Art. 230a.	[Płatna protekcja czynna]	680
Art. 231.	[Nadużycie uprawnień przez funkcjonariusza]	682
Art. 231a.	[Ochrona prawna funkcjonariusza publicznego]	685
Art. 231b.	[Rozszerzenie ochrony na inne osoby niż funkcjonariusz publiczny]	685
Rozdział XXX. Przesłępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości		688
Art. 232.	[Wywieranie wpływu na czynności sądu]	690
Art. 233.	[Fałszywe zeznania]	692
Art. 234.	[Fałszywe oskarżenie]	697
Art. 235.	[Tworzenie fałszywych dowodów]	700

Art. 236.	[Zatajenie dowodów niewinności osoby podejrzanej]	702
Art. 237.	[Nadzwyczajne złagodzenie kary lub odstąpienie od jej wymierzenia]	704
Art. 238.	[Fałszywe zawiadomienie o przestępstwie]	705
Art. 239.	[Poplecznictwo]	706
Art. 240.	[Karalne niezawiadomienie o przestępstwie]	710
Art. 241.	[Naruszenie tajemnicy postępowania przygotowawczego lub rozprawy]	712
Art. 242.	[Bezprawne samouwolnienie]	714
Art. 243.	[Uwolnienie osoby pozbawionej wolności]	718
Art. 244.	[Niestosowanie się do orzeczonych środków karnych]	719
Art. 244a.	[Niestosowanie się do zakazu wstępu lub obowiązku osobistego stawiennictwa]	721
Art. 244b.	[Niestosowanie się do obowiązków związanych z orzecznym wobec sprawcy środkiem zabezpieczającym lub udaremnianie wykonywania środka zabezpieczającego]	723
Art. 245.	[Przemoc lub groźba bezprawna wobec uczestników postępowania]	725
Art. 246.	[Wymuszanie zeznań przez funkcjonariusza publicznego]	727
Art. 247.	[Znęcanie się nad osobą pozbawioną wolności]	728
Art. 247a.	[Czyny popełnione w związku z postępowaniem przed międzynarodowym trybunałem karnym]	730
Rozdział XXXI. Przestępstwa przeciwko wyborom i referendum		731
Art. 248.	[Nadużycia przy przebiegu wyborów]	733
Art. 249.	[Zakłócenie przebiegu wyborów]	735
Art. 250.	[Naruszenie swobody głosowania]	738
Art. 250a.	[Łapownictwo wyborcze]	739
Art. 251.	[Naruszenie tajności głosowania]	743
Rozdział XXXII. Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu		745
Art. 252.	[Wzięcie lub przetrzymywanie zakładnika]	747
Art. 253.	(uchylony)	750
Art. 254.	[Czynny udział w zbiegowisku]	750
Art. 254a.	[Zamach na urządzenia infrastruktury]	753
Art. 255.	[Publiczne nawoływanie do popełnienia przestępstwa]	756
Art. 255a.	[Rozpowszechnianie treści mogących ułatwić popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym]	758
Art. 256.	[Propagowanie faszystowskiego lub innego ustroju totalitarnego]	760
Art. 257.	[Zniewaga lub naruszenie nietykalności cielesnej]	764
Art. 258.	[Przestępczość zorganizowana. Udział w zorganizowanej grupie przestępczej]	765
Art. 259.	[Dobrowolne odstąpienie od udziału w zorganizowanej grupie przestępczej]	769
Art. 260.	[Zakłócenie przebiegu zgromadzenia]	770

Art. 261.	[Znieważenie miejsca publicznego]	772
Art. 262.	[Zbezczeszczenie zwłok]	773
Art. 263.	[Wyrób i handel bronią bez zezwolenia]	775
Art. 264.	[Nielegalne przekroczenie granicy]	779
Art. 264a.	[Umożliwienie nielegalnego pobytu na terytorium RP]	782
Rozdział XXXIII. Przepisy przeciwko ochronie informacji		785
Art. 265.	[Ujawnianie lub wykorzystanie informacji niejawnych o klauzuli „tajne” lub „ściśle tajne”]	787
Art. 266.	[Ujawnianie informacji niejawnych o klauzuli „zastrzeżone” lub „poufne” i innych informacji]	791
Art. 267.	[Bezprawne uzyskanie dostępu do informacji]	794
Art. 268.	[Utrudnianie zapoznania się z informacją]	800
Art. 268a.	[Niszczenie danych informatycznych]	802
Art. 269.	[Uszkodzenie danych informatycznych]	804
Art. 269a.	[Zakłócenie systemu komputerowego]	806
Art. 269b.	[Karałność przygotowania]	807
Rozdział XXXIV. Przepisy przeciwko wiarygodności dokumentów		809
Art. 270.	[Fałszerstwo materialne]	811
Art. 271.	[Fałszerstwo intelektualne]	819
Art. 272.	[Wyłudzenie poświadczenia nieprawdy]	825
Art. 273.	[Używanie dokumentów poświadczających nieprawdę – zawierających fałszerstwo intelektualne]	827
Art. 274.	[Zbicie dokumentu tożsamości]	828
Art. 275.	[Posługiwanie się cudzym dokumentem. Wywóz za granicę]	830
Art. 276.	[Czyny skierowane przeciwko dokumentowi, którym sprawca nie ma prawa wyłącznie rozporządzać]	832
Art. 277.	[Czyny skierowane przeciwko znakom granicznym]	834
Rozdział XXXV. Przepisy przeciwko mieniu		836
Art. 278.	[Kradzież]	838
Art. 279.	[Kradzież z włamaniem]	842
Art. 280.	[Rozbój]	844
Art. 281.	[Kradzież rozbójnicza]	850
Art. 282.	[Wymuszenie rozbójnicze]	852
Art. 283.	[Wypadek mniejszej wagi]	855
Art. 284.	[Przywłaszczenie]	856
Art. 285.	[Uruchomienie impulsów telefonicznych]	860
Art. 286.	[Oszustwo]	861
Art. 287.	[Oszustwo komputerowe]	866
Art. 288.	[Zniszczenie mienia ruchomego]	868
Art. 289.	[Zabór pojazdu w celu krótkotrwałego użycia]	870
Art. 290.	[Kradzież drzewa z lasu]	874
Art. 291.	[Paserstwo umyślne]	876
Art. 292.	[Paserstwo nieumyślne]	879

Art. 293.	[Paserstwo programu komputerowego]	880
Art. 294.	[Obostrzenie odpowiedzialności]	881
Art. 295.	[Nadzwyczajne złagodzenie kary. Odstąpienie od ukarania] . . .	881
Rozdział XXXVI. Przepisy przeciwko obrotowi gospodarczemu		882
Art. 296.	[Niegospodarność]	888
Art. 296a.	[Łapownictwo gospodarcze]	903
Art. 296b.	(uchylony)	907
Art. 297.	[Oszustwo kredytowe]	911
Art. 298.	[Wyłudzenie odszkodowania]	919
Art. 299.	[Pranie brudnych pieniędzy]	922
Art. 300.	[Udaremnienie lub uszczuplenie zaspokojenia wierzyciela]	937
Art. 301.	[Pokrzywdzenie wierzyciela]	945
Art. 302.	[Zaspokojenie wybranych wierzycieli. Łapownictwo w postępowaniu egzekucyjnym]	948
Art. 303.	[Nieprowadzenie dokumentacji działalności gospodarczej] . . .	952
Art. 304.	[Lichwa]	955
Art. 305.	[Udaremnianie przetargu publicznego]	959
Art. 306.	[Fałszowanie znaków identyfikacyjnych]	962
Art. 307.	[Nadzwyczajne złagodzenie lub odstąpienie od wymierzenia kary]	963
Art. 308.	[Odpowiedzialność indywidualna zarządcy]	965
Art. 309.	[Obostrzenie kary grzywny]	966
Rozdział XXXVII. Przepisy przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi		967
Art. 310.	[Fałszowanie środków płatniczych i papierów wartościowych] . . .	968
Art. 311.	[Rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji w obrocie papierów wartościowych]	975
Art. 312.	[Puszczanie w obieg fałszywych środków płatniczych]	976
Art. 313.	[Fałszowanie znaków wartościowych]	978
Art. 314.	[Fałszowanie znaków urzędowych]	980
Art. 315.	[Uszkodzanie albo fałszowanie narzędzi pomiarowych lub probierczych]	982
Art. 316.	[Przepadek]	984
CZĘŚĆ WOJSKOWA		
Rozdział XXXVIII. Przepisy ogólne dotyczące żołnierzy		987
Art. 317.	[Zastosowanie przepisów kodeksu wobec żołnierzy]	988
Art. 318.	[Rozkaz]	989
Art. 319.	[Ostateczna potrzeba wojskowa]	991
Art. 320.	[Odpowiedzialność karna w przypadku niezdolności do służby wojskowej]	992
Art. 321.	[Odpowiedzialność sprawcy przed 18. rokiem życia]	992
Art. 322.	[Areszt wojskowy]	993
Art. 323.	[Kara ograniczenia wolności]	993

Art. 324.	[Środki karne]	995
Art. 325.	(uchylony)	995
Art. 326.	[Wydalenie ze służby wojskowej]	996
Art. 327.	[Degradacja stopnia]	996
Art. 328.	[Możliwość orzeczenia degradacji]	997
Art. 329.	[Wybór kary. Zamiana na areszt wojskowy]	997
Art. 330.	[Wybór kary. Zamiana na karę ograniczenia wolności]	998
Art. 331.	[Stosowanie kar dyscyplinarnych]	998
Art. 332.	[Zbieg przestępstw. Łączenie środków karnych]	999
Art. 333.	[Warunkowe umorzenie postępowania]	1000
Art. 334.	[Obowiązki. Dozór]	1000
Art. 335.	[Zawieszenie wykonania kary]	1001
Art. 336.	[Odroczenie wykonania kary. Zwolnienie z odbycia kary]	1001
Art. 337.	[Warunki zatarcia skazania]	1002
Rozdział XXXIX. Przestępstwa przeciwko obowiązkowi pełnienia służby wojskowej		1003
Art. 338.	[Samowolne opuszczenie jednostki]	1004
Art. 339.	[Dezercja]	1007
Art. 340.	[Nadzwyczajne złagodzenie kary]	1009
Art. 341.	[Odmowa pełnienia służby]	1010
Art. 342.	[Samookaleczenie. Wprowadzenie w błąd organu wojskowego]	1013
Rozdział XL. Przestępstwa przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej		1015
Art. 343.	[Odmowa wykonania rozkazu]	1016
Art. 344.	[Niewykonanie rozkazu polecającego popełnienie przestępstwa]	1020
Art. 345.	[Napaść na przełożonego]	1022
Art. 346.	[Przemoc lub groźba bezprawna wobec przełożonego]	1026
Art. 347.	[Znieważenie przełożonego]	1028
Art. 348.	[Odpowiednie stosowanie przepisów wobec innych żołnierzy]	1029
Art. 349.	[Odpowiednie stosowanie przepisów wobec żołnierzy państw sprzymierzonych]	1029
Rozdział XLI. Przestępstwa przeciwko zasadom postępowania z podwładnymi		1030
Art. 350.	[Poniżenie podwładnego]	1030
Art. 351.	[Naruszenie nietykalności cielesnej podwładnego]	1032
Art. 352.	[Znęcanie się nad podwładnym]	1032
Art. 353.	[Odpowiednie stosowanie przepisów]	1034
Rozdział XLII. Przestępstwa przeciwko zasadom obchodzenia się z uzbrojeniem i uzbrojonym sprzętem wojskowym		1034
Art. 354.	[Nieostrożne używanie środków walki]	1035
Art. 355.	[Wypadek komunikacyjny]	1039

Rozdział XLIII. Przeszpstwa przeciwko zasadom pełnienia służby	1041
Art. 356. [Naruszenie regulaminu]	1042
Art. 357. [Stan nietrzeźwości lub odurzenia w służbie]	1045
Rozdział XLIV. Przeszpstwa przeciwko mieniu wojskowemu	1048
Art. 358. [Samowolne dysponowanie środkami walki]	1048
Art. 359. [Utrata środków walki]	1051
Art. 360. [Niszczenie lub uszkodzenie środków walki]	1052
Art. 361. [Samowolne użycie statku]	1054
Art. 362. [Samowolne użycie pojazdu mechanicznego]	1056
Art. 363. [Samowolne rozporządzenie wyposażeniem]	1058
USTAWA z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające	
Kodeks karny	1061
Rozdział I. Przepisy ogólne	1062
Art. 1. [Wejście w życie kodeksu karnego]	1062
Art. 2. [Derogacja kodeksu karnego]	1062
Art. 3. [Derogacja przepisów pozakodeksowych]	1063
Art. 4. [Ustawy utrzymane w mocy]	1063
Art. 5. [Przepisy utrzymane w mocy]	1064
Art. 6. [Uchylenie poszczególnych przepisów]	1075
Art. 7. [Derogacja ustawy o szczególnej odpowiedzialności]	1076
Rozdział II. Przepisy karne	1076
Art. 8. [Handel niewolnikami]	1076
Art. 9. [Zawieszenie biegu przedawnienia]	1079
Rozdział III. Zmiany w przepisach obowiązujących	1080
Art. 10. [Derogacja ustawy]	1080
Rozdział IV. Przepisy przejściowe i końcowe	1080
Art. 11. [Grzywna pozakodeksowa]	1080
Art. 12. [Stosowanie kodeksu karnego]	1082
Art. 13. [Zmiany w utrzymanych przepisach]	1082
Art. 14. [Niewykonane kary i ich zamiana]	1083
Art. 15. [Przedawnienie i zatarcie skazania]	1084
Art. 16. [Orzekanie o wykonaniu kary]	1084
Art. 17. [Tryb ścigania]	1084
Art. 18. [Wejście w życie ustawy]	1085
Skorowidz przedmiotowy	1087
O Autorach	1105

Wykaz ważniejszych skrótów

1. Akty normatywne

- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.k. z 1932 r.,
kodeks karny z 1932 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571 z późn. zm.) – nieobowiązujące
- k.k. z 1969 r.,
kodeks karny 1969 r. – ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.) – nieobowiązująca
- k.k.s. – ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 186)
- k.k.w. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.; sprost. Dz. U. z 2001 r. Nr 28, poz. 319)
- k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 267 z późn. zm.)
- k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
- k.p.k. z 1969 r. – ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13, poz. 96 z późn. zm.) – nieobowiązująca
- k.p.w. – ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 395 z późn. zm.)
- k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 583 z późn. zm.)

- k.s.h. – ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1030 z późn. zm.)
- k.w. – ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1094 z późn. zm.)
- m.k.k.,
mały kodeks karny
nowelizacja lutowa,
ustawa lutowa
o.p. – ustawa z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa (Dz. U. Nr 30, poz. 192 z późn. zm.) – nieobowiązująca
ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396)
- pr. bank. – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 613 z późn. zm.)
- pr. dewiz. – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 128 z późn. zm.)
- p.w.k.k. – ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. – Prawo dewizowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 826)
- u.o.i.n. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 554 z późn. zm.)
- u.o.p.z. – ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 182, poz. 1228 z późn. zm.)
- u.p.n. – ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1212)
- ustawa listopadowa – ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 382)
- ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 206, poz. 1589 z późn. zm.)

2. Czasopisma

- An. UMCS – Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
- Apel.-Lub. – Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Lublinie
- AUNC – Acta Universitatis Nicolai Copernici
- Biul. PK – Biuletyn Prawa Karnego
- Biul. SAKa – Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach
- Biul. SN – Biuletyn Sądu Najwyższego
- Biuletyn LTN – Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego
- CzPKiNP – Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
- EP – Edukacja Prawna

Gaz. Praw.	– Gazeta Prawna
Gaz. Sąd.	– Gazeta Sądowa
GSP-Prz.Orz.	– Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
GP	– Gazeta Prawnicza
Inf. Praw.	– Informacja Prawnicza
KSP	– Krakowskie Studia Prawnicze
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
NP	– Nowe Prawo
Prok. i Pr.-wkł.	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – wydawane przez miesięcznik Prokuratura i Prawo (wkładka)
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izby Karnej i Wojskowej
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – zbiór Prokuratury Generalnej
OSNPK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – seria A
PiM	– Prawo i Medycyna
PiP	– Państwo i Prawo
PPE	– Przegląd Prawa Europejskiego
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPK	– Przegląd Prawa Karnego
PPKrym.	– Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny
Pr. Spółek	– Prawo Spółek
Prob. Egz.	– Problemy Egzekucji
Pr. i Środ.	– Prawo i Środowisko
Probl. Praw.	– Problemy Praworządności
Probl. Wym. Spraw.	– Problemy Wymiaru Sprawiedliwości
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Przełl. Polic.	– Przegląd Policyjny
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
PWP	– Przegląd Więziennictwa Polskiego
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SF	– Studia Filozoficzne

SKKiP	– Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne
St. Praw.	– Studia Prawnicze
St. Pr.-Ek.	– Studia Prawno-Ekonomiczne
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
ZN	– Zeszyty Naukowe (z oznaczeniem uniwersytetu)
ZNIBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUŁ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego

3. Inne

Dz. U.	– Dziennik Ustaw
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
LEX	– system informacji prawnej LEX
RPO	– Rzecznik Praw Obywatelskich
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy

Uwaga: Artykuły przywoływane bez oznaczenia są artykułami obowiązującego kodeksu karnego.

Literatura podstawowa

1. Podręczniki; opracowania systemowe

- Andrejew I., *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1989
- Bafia J., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1989
- Beccaria C., *O przestępstwach i karach*, wyd. wznowione ze wstępem S. Lelentala, Łódź 2014
- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Gdańsk 1999
- Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2007, 2012
- Bojarski M., Świda Z., *Podstawy materialnego i procesowego prawa o wykroczeniach*, Wrocław 2002, 2008
- Bojarski T., Gimbut A., Gofroń C., Wąsek A., Wojciechowski J., *Prawo karne*, Lublin 1994
- Bojarski T., *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2012
- Bojarski T., *Polskie prawo wykroczeń. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, 2012
- Buchała K., *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989
- Buchała K., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1996
- Chybiński O., Gutekunst W., Świda W., *Prawo karne. Część szczególna*, Wrocław 1980
- Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys ujęcia systemowego*, Warszawa 1994
- Cieślak W., *Prawo karne. Zarys instytucji i naczelné zasady*, Warszawa 2009
- Dietrich M., Namysłowska B., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 1998
- Enerlich M., Nowicka L., *Kazusy z prawa karnego materialnego z rozwiązaniami*, Warszawa 1997
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2007, 2009, 2010, 2011
- Gardocki L., *Zarys prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 1985
- Glaser S., *Polskie prawo karne w zarysie*, Kraków 1933
- Grzegorzczak T., Gubiński A., *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1996
- Gubiński A., *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1986
- Gubiński A., *Zasady prawa karnego*, Warszawa 1996
- Hołyst B., *Kryminologia*, Warszawa 2000
- Kaczmarek T., *Rozważania o przestępstwie i karze. Wybór prac*, Warszawa 2006
- Konarska-Wrzosek V., Oczkowski T., Skorupka J., *Prawo i postępowanie karne skarbowe*, Warszawa 2013
- Królikowski M., Zawłocki M., *Prawo karne*, Warszawa 2015
- Krzymuski E., *System prawa karnego*, Kraków 1921

- Krzymuski E., *Wykład prawa karnego*, t. 1 i 2, Kraków 1911
- Lachowski J., *Prawo karne*, Warszawa 2010
- Lelental S., Maliszewska H., Waszczyński J., Zębik A., *Prawo karne w zarysie. Nauka o ustawie i o przestępstwie*, red. J. Waszczyński, Łódź 1992
- Lernell L., *Podstawy nauki polityki kryminalnej*, Warszawa 1967
- Lernell L., *Prawo karne*, t. 1, Warszawa 1969; t. 2, Warszawa 1971
- Makarewicz J., *Prace rozproszone*, red. A. Grześkowiak, t. 1, Lublin 2010; t. 2, Lublin 2012
- Makarewicz J., *Prawo karne – wykład porównawczy*, Lwów–Warszawa 1924
- Makarewicz J., *Prawo karne ogólne*, Kraków 191
- Makarewicz J., *Wstęp do filozofii prawa karnego*, red. A. Grześkowiak, Lublin 2009
- Makowski W., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa–Lublin–Łódź–Poznań–Kraków 1920
- Marek A., Filar M., Grześkowiak A., Gajdus D., Pływaczewski E., *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, red. A. Marek, Warszawa 1986
- Marek A., *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach*, Toruń 1999
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2006, 2007, 2009, 2011
- Marek A., *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2012
- Marek A., *Prawo wykroczeń*, Warszawa 2008
- Marek A., Waltoś S., *Podstawy prawa i procesu karnego*, Warszawa 2003
- Pawela S., *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Kraków 2007
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2012, 2013
- Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, red. M. Bojarski, Warszawa 2010
- Prawo karne materialne. Część ogólna*, red. M. Budyn-Kulik, M. Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Mozgawa, Kraków 2006
- Prawo karne*, red. A. Grześkowiak, Warszawa 2007, 2011
- Prawo karne. Część ogólna*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2009, 2011
- Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2008, 2012
- Rabinowicz L., *Podstawy nauki o więziennictwie*, Warszawa 1933
- Rajzman H., *Zarys wykładu prawa karnego*, Rzeszów 1968
- Stępnik P., *Środki penalne we Francji i Polsce. Doktryna. Legislacja. Praktyka*, Warszawa 2012
- System Prawa Karnego*, t. 1: *Zagadnienia ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010
- System Prawa Karnego*, t. 2: *Źródła prawa karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011
- System Prawa Karnego*, t. 3: *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2013
- System Prawa Karnego*, t. 4: *Nauka o przestępstwie. Okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną*, red. L. Paprzycki, Warszawa 2013
- System Prawa Karnego*, t. 5: *Nauka o karze*, red. T. Kaczmarek, Warszawa 2011
- System Prawa Karnego*, t. 6: *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010
- System Prawa Karnego*, t. 7: *Środki zabezpieczające*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2012
- System Prawa Karnego*, t. 8: *Przestępstwa przeciwko państwu i dobru zbiorowemu*, red. L. Gardocki, Warszawa 2013
- System Prawa Karnego*, t. 9: *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze*, red. R. Zawłocki, Warszawa 2011

- System Prawa Karnego*, t. 10: *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Warszawa 2012
- System Prawa Karnego*, t. 11: *Szczególne działy prawa karnego*, red. M. Bojarski, Warszawa 2014
- System Prawa Prywatnego*, t. 1: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007.
- Śliwiński S., *Polskie prawo karne materialne*, Warszawa 1946
- Śliwowski J., *Prawo karne*, Warszawa 1979
- Świda W., *Prawo karne*, Warszawa 1989
- Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2007, 2010, 2012
- Wilk L., Zagrodnik J., *Prawo karne skarbowe*, Warszawa 2009
- Wolter W., *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973
- Wolter W., *Prawo karne*, Warszawa 1947
- Wolter W., *Zarys systemu prawa karnego*, t. 1, Kraków 1933; t. 2, Kraków 1934
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010
- Zawłocki R., *Prawo karne gospodarcze*, Warszawa 2007

2. Komentarze

- Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973
- Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, t. 1 i 2, Warszawa 1987
- Bojarski M., Radecki W., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2011
- Bojarski M., Radecki W., *Przewodnik po pozakodeksowym prawie karnym (z komentarzem)*, Wrocław 1998
- Bojarski T., Kruk E., Skrętowicz E., *Komentarz. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2014
- Bojarski T., Michalska-Warias A., Piórkowska-Flieger J., Szwarczyk M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006, 2009, 2010, 2012
- Buchała K., Ćwiakalski Z., Szewczyk M., Zoll A., *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, Warszawa 1994
- Buchała K., Zoll A., *Kodeks karny. Komentarz. Część ogólna*, Kraków 1998
- Giezek J., Kłaczyńska N., Labuda G., *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2012
- Glaser K., Mogilnicki A., *Kodeks karny. Komentarz*, Kraków 1934
- Góral R., *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2005
- Górecki P., Konarska-Wrzosek V., *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2015
- Górniok O., Hoc S., Kalitowski M., Przyjemski S.M., Sienkiewicz Z., Szumski J., Tyszkiewicz L., Wąsek A., *Kodeks karny. Komentarz*, t. 1 i 2, Gdańsk 2005
- Górniok O., Hoc S., Przyjemski S.M., *Kodeks karny. Komentarz*, t. 3 (art. 117–363), Gdańsk 1999
- Kalitowski M., Sienkiewicz Z., Szumski J., Tyszkiewicz L., Wąsek A., *Kodeks karny. Komentarz*, t. 2 (art. 32–116), Gdańsk 1999
- Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1: *Komentarz do artykułów 1–31*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2010
- Kodeks karny. Część ogólna*, t. 2: *Komentarz do artykułów 32–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2009
- Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. A. Zoll, t. 1, Warszawa 2007, 2012
- Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. G. Rejman, Warszawa 1999

- Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2007
- Kodeks karny. Część szczególna*, t. 1: *Komentarz do artykułów 117–221*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, Warszawa 2010
- Kodeks karny. Część szczególna*, t. 1: *Komentarz do artykułów 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2013
- Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2: *Komentarz do artykułów 222–316*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, Warszawa 2010
- Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2: *Komentarz do artykułów 222–316*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2013
- Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. A. Wąsek, t. 1 i 2, Warszawa 2004; t. 1 i 2, Warszawa 2006
- Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2012, 2015
- Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2008, 2010, 2012
- Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, Warszawa 2006
- Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2015
- Kodeks karny. Komentarz. Część szczególna*, red. A. Zoll, t. 2 i 3, Kraków 1999, 2006, 2008
- Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, red. M. Mozgawa, Kraków 2006, 2010, 2013
- Kunicka-Michalska B., *Zasady odpowiedzialności karnej. Art. 1 § 1 i 2, art. 3–7. Komentarz*, Warszawa 2006
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1999, 2010, 2012
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1935, 1938
- Makowski W., *Kodeks karny 1932 – Komentarz*, Warszawa 1933
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006, 2010
- Marek A., *Komentarz do kodeksu karnego*, t. 1, *Część ogólna*; t. 2, *Część szczególna*, Warszawa 1999
- Nowe kodeksy karne z 1997 r. Kodeks karny – Uzasadnienie*, Warszawa 2007
- Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami. Kodeks karny – uzasadnienie*, Warszawa 1997 (cyt. jako *Uzasadnienie...*)
- Peiper L., *Komentarz do kodeksu karnego*, Kraków 1936
- Rejman G., *Zasady odpowiedzialności karnej. Art. 8–31 k.k. Komentarz*, Warszawa 2004
- Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1965
- Wąsek A., *Kodeks karny. Komentarz*, t. 1 (art. 1–31), Gdańsk 1999
- Wojciechowski J., *Kodeks karny. Komentarz, orzecznictwo*, Warszawa 1997

3. Księgi pamiątkowe i inne prace zbiorowe

- Aktualne problemy prawa i procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Janowi Grajewskiemu*, red. M. Płachta, Gdańskie Studia Prawnicze, t. XI, Gdańsk 2003
- Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Lelentalowi w 45. roku pracy naukowej i dydaktycznej*, red. K. Indeckci, Łódź 2004
- Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa Profesora Andrzeja J. Szwarcza*, red. Ł. Pohl, Poznań 2009
- Aktuelle Probleme des Strafrechts und der Kriminologie*, red. E.W. Pływaczewski, Warszawa 2012
- Archiwum Kryminologii*, t. XXIX–XXX (2007–2008), Tom jubileuszowy dedykowany Paniom Profesor H. Kołakowskiej-Przełomiec, Z. Ostrychańskiej, D. Wójcik, Warszawa 2009

- Czas i jego znaczenie w prawie karnym, red. J. Warylewski, Gdańsk 2010
- Gaudium in litteris est. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Genowefie Rejman z okazji osiemdziesiątych urodzin*, red. L. Gardocki, M. Królikowska, A. Walczak-Żochowska, Warszawa 2005
- Hofmański P., Waltoś S., *W kręgu prawa nieletnich. Księga pamiątkowa ku czci prof. Marianny Korcyl-Wolskiej*, Warszawa 2009
- Hominum causa omne ius constitutum est. Księga jubileuszowa ku czci Profesor Alicji Grześkowiak*, red. A. Dębiński, M. Gałązka, R.D. Hałas, K. Wiak, Lublin 2006
- Iudicium et Scientia, Księga Jubileuszowa Profesora Romualda Kmieciaka*, red. A. Przyborowska-Klimaczak, A. Taracha, Warszawa 2011
- Ius est Ars Boni et Aequi. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Stefanowi Leleentalowi*, red. P. Bogdalski, W. Pływaczewski, I. Nowicka, Szczytno 2008
- Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002
- Jednostka, państwo i prawo dawniej i dziś. Prace ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Sobolewskiemu w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. E. Ura, Rzeszów 2003
- Konstytucyjny urząd państwa. Księga Jubileuszowa Profesora Wiesława Skrzydły*, red. T. Bojarski, E. Gdulewicz, J. Szreniawski, Lublin 2000
- Korecka G., Korecki J., *Polska bibliografia penitencjarna: 1970–2009*, red. S. Leleental, Warszawa 2011
- Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Andrzeja Szwarca*, red. T. Hanausek, Z. Kegel, K. Sławik, Wrocław 2001
- Księga pamiątkowa ku czci Profesora Józefa J. Wąsika*, red. L. Bogunia, Wrocław 1999
- Księga pamiątkowa ku Czci Św.P. Edmunda Krzymuskiego*, Kraków 1929
- Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga Jubileuszowa Profesora L. Gardockiego*, red. Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek, Warszawa 2014
- Nauka wobec prawdy sądowej. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zdzisława Kegla*, red. R. Jaworski, M. Szostak, Wrocław 2005
- Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Aleksandrowi Tobisowi*, red. B. Janiszewski, Poznań 2004
- Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, red. K. Krajewski, Kraków 2007
- Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga Jubileuszowa Profesora Mariana Filara*, red. A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak, t. 1–2, Toruń 2012
- Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewiczza*, red. T. Nowak, Poznań 1999
- Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012
- Państwo. Prawo. Myśl prawnicza. Prace dedykowane Profesorowi Grzegorzowi Leopoldowi Seidlerowi w 90. rocznicę urodzin*, red. A. Korobowicz, L. Leszczyński, A. Pieniążek, Lublin 2003
- Państwo. Prawo. Polityka. Księga poświęcona pamięci Profesora Henryka Groszyka*, red. M. Chrzastowski, J. Kostrubiec, I. Nowikowski, Lublin 2012
- Polska lat dziewięćdziesiątych. Przemiany Państwa i Prawa*, t. 1, t. 2, t. 3, Lublin 1997, 1998, 1999

- Pozbawienie wolności – funkcje i koszty. Księga Jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego*, red. A. Rzepliński, I. Rzeplińska, P. Wiktorska, Warszawa 2013
- Prawo karne i proces karny wobec nowych form i technik przestępczości*, red. H.J. Hirsch, P. Hofmański, E.W. Pływaczewski, C. Roxin, Białystok 1997
- Prawo karne wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych. Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Leszka Boguni*, red. T. Kalisz, Wrocław 2011
- Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, red. W. Czapiński, Warszawa 2006
- Prawo Wspólnot Europejskich a prawo polskie. Dokumenty karne, cz. II*, red. E. Zielińska, Warszawa 2005
- Prawo, społeczeństwo, jednostka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Leszkowi Kubickiemu*, red. A. Łopatka, B. Kunicka-Michalska, S. Kiewilicz, Warszawa 2003
- Pro Scientia et Disciplina, Księga Jubileuszowa z okazji 50-lecia Studenckiego Koła Naukowego Prawników Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej*, red. H. Groszyk, J. Kostrubiec, M. Grochowski, Warszawa 2009
- Pro Scientia Iuridica*, red. M. Chrzanowski, A. Przyborowska-Klimczak, P. Senddecki, Lublin 2015
- Problem spójności prawa karnego z perspektywy jego nowelizacji*, red. A. Marek, T. Oczkowski, Warszawa 2011
- Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, red. S. Waltoś, Kraków 1993
- Problemy nauk penalnych. Prace ofiarowane Pani Profesor Oktawii Górniok*, red. L. Tyszkiewicz, Katowice 1996
- Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci Profesora Kazimierza Buchały*, red. Z. Cwiąkalski, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll, Kraków 1994
- Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, red. B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski, Warszawa 2011
- Problemy prawa i procesu karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Alfreda Kaftala*, red. G. Rejman, B.T. Bieńkowska, Z. Jędrzejewski, P. Mierzejewski, Warszawa 2008
- Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, red. I. Nowikowski, Lublin 2007
- Profesor Marian Cieślak – Osoba. Dzieło. Kontynuacje*, red. W. Cieślak, S. Steinborn, Warszawa 2013
- Przestępczość zorganizowana*, red. E.W. Pływaczewski, Kraków 2005.
- Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasz Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2006
- Reforma prawa karnego. Propozycje i komentarze. Księga pamiątkowa Profesor Barbary Kunickiej-Michalskiej*, red. J. Jakubowska-Hara, C. Nowak, J. Skupiński, Warszawa 2008
- Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa ku czci Profesora A. Ratajczaka*, red. A. Szwarc, Poznań 1999
- Skargowy model procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Stachowiakowi*, red. A. Grecka-Żołyńska, P. Górecki, H. Paluszkiwicz, P. Wiliński, Warszawa 2008
- Studia Iuridica Lublinensia*, t. XXIX, *Poświęcony pamięci Profesora Mariana Lecha Klementowskiego*, Lublin 2013

- Studia Prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Dr Witolda Świdy*, Warszawa 1959
- Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Fleger, Lublin 2011
- U progu nowych kodyfikacji karnych. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Leonowi Tyszkiewiczowi*, red. O. Górniok, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 1789, Katowice 1999
- W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005
- Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. Andrzejowi Markowi*, red. V. Konarska-Wrzosek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz, Warszawa 2010
- Współczesne problemy procesu karnego i jego efektywności. Księga Pamiątkowa Profesora Andrzeja Bulsiewicza*, red. A. Marek, Toruń 2004
- Współczesne problemy procesu karnego i wymiaru sprawiedliwości. Księga ku czci Profesora Kazimierza Marszała*, red. P. Hofmański, K. Zgryzek, Katowice 2003
- Współczesny polski proces karny. Księga ofiarowana profesorowi Tadeuszowi Nowakowi. Prace Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, red. S. Stachowiak, t. 6, Poznań 2002
- Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego*, red. Z. Ćwiąkalski, G. Artymiak, Warszawa 2009
- X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Lelental, G.B. Szczygieł, Białystok 2009
- Zagadnienia prawa karnego i teorii prawa. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Władysława Woltera*, red. M. Cieślak, Warszawa 1950
- Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013
- Zagadnienia współczesnej polityki kryminalnej*, red. T. Dukiet-Nagórska, Bielsko-Biała 2006
- Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci Profesora Stanisława Waltośia*, red. J. Czapska, A. Gaberle, A. Światłowski, A. Zoll, Warszawa 2000
- Zmiany w polskim prawie karnym po wejściu w życie kodeksu karnego z 1997 r. Materiały z Konferencji Naukowej, Lublin–Kazimierz Dolny 20–22 września 2005 r.*, red. T. Bojarski, K. Nazar, A. Nowosad, M. Szwarczyk, Lublin 2006
- Zoll A., *Racjonalna reforma prawa karnego (Zbiór prac)*, Warszawa 2001

Podręczniki i komentarze są powoływane przez podanie nazwiska autora i pierwszych słów tytułu pracy. Tę samą formę zastosowano przy powoływaniu prac podanych w wykazie literatury uzupełniającej.

W pracach zespołowych zastosowano po pierwszym nazwisku skrót „i in.”

Słowo wstępne

Przedstawiony Czytelnikowi komentarz został pomyślany jako syntetyczna prezentacja całości instytucji i rozwiązań prawnych przyjętych w kodeksie karnym z 1997 r. Obejmuje on zagadnienia zarówno części ogólnej, jak i szczególnej oraz wojskowej. Jest to „krótki komentarz” zawierający podstawowe informacje o obowiązujących konstrukcjach prawnokarnych. Zawiera ich objaśnienia oparte na dotychczasowym dorobku nauki prawa karnego i praktyki sądowej. Z założenia nie zawiera jednak analiz bardziej szczegółowych, nie unikając jednak zwrócenia uwagi na możliwe wątpliwości na tle poszczególnych rozwiązań kodeksowych oraz prób ich wyjaśnienia. W odpowiednim zakresie uwzględniono w tych rozważaniach możliwe rozbieżności poglądów oraz stanowisko orzecznictwa sądowego, wskazując równocześnie punkt widzenia autorów. Charakterystyka rozwiązań ustawowych ma służyć przede wszystkim młodzieży studiującej, ale także – do pewnego stopnia – praktykom w ich pracy zawodowej. Pomocne w tym zakresie będą też informacje dotyczące wybranej literatury i orzecznictwa sądowego. Z konieczności, z uwagi na charakter komentarza, informacje te mają zakres ograniczony. Oprócz literatury podstawowej (podręczniki prawa karnego, komentarze do kodeksu karnego) w poszczególnych rozdziałach podano literaturę uzupełniającą. Obejmuje ona prace monograficzne, a spośród innych prac tylko te, które zostały opublikowane na tle obowiązującego stanu prawnego wyznaczonego przez kodeks karny z 1997 r. lub mają znaczenie przekraczające ramy jednego kodeksu.

Siódme wydanie komentarza obejmuje dalsze zmiany, których kodeks karny ciągle doznaje. Jest ich już ponad 60, w szczególności ważne są zmiany wprowadzone przez ustawy: z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396) oraz dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 541). Dotyczą one kar, środków karnych i zasad ich orzekania. Wraz ze zmianami zjawisk społecznych, w tym patologicznych, zmienia się prawo karne, chociaż może nie w każdym wypadku „nowości” rozwiązań są wystarczająco uzasadnione. Wszystkim tym zagadnieniom poświęcone są nasze uwagi. Uwzględniamy także odpowiednio orzecznictwo sądowe dotyczące poszczególnych rozwiązań, a także nowe poglądy na zagadnienia odpowiedzialności karnej i zasady wymiaru karan.

Komentarz został opracowany przez Autorów będących aktualnie pracownikami Katedry Prawa Karnego i Kryminologii UMCS oraz byłych pracowników tej Katedry.

W aktualizacji literatury i orzecznictwa sądowego przy wydaniach od I do IV udział brali: dr Katarzyna Nazar-Gutowska, dr Aleksandra Nowosad, dr Aneta Sośnicka, mgr Dominik Firkowski, przy pracach nad wydaniem V, VI i VII – mgr Dominik Firkowski. Należą im się słowa podziękowania.

Lublin, czerwiec 2015 r.

Profesor Tadeusz Bojarski

USTAWA

z dnia 6 czerwca 1997 r.

Kodeks karny

(Dz. U. Nr 88, poz. 553; zm.: Dz. U. z 1997 r. Nr 128, poz. 840; z 1999 r. Nr 64, poz. 729, Nr 83, poz. 931; z 2000 r. Nr 48, poz. 548, Nr 93, poz. 1027, Nr 116, poz. 1216; z 2001 r. Nr 98, poz. 1071; z 2003 r. Nr 111, poz. 1061, Nr 179, poz. 1750, Nr 199, poz. 1935, Nr 228, poz. 2255; z 2004 r. Nr 25, poz. 219, Nr 69, poz. 626, Nr 93, poz. 889, Nr 243, poz. 2426; z 2005 r. Nr 86, poz. 732, Nr 90, poz. 757, Nr 132, poz. 1109, Nr 163, poz. 1363, Nr 178, poz. 1479, Nr 180, poz. 1493; z 2006 r. Nr 190, poz. 1409, Nr 218, poz. 1592, Nr 226, poz. 1648; z 2007 r. Nr 89, poz. 589, Nr 123, poz. 850, Nr 124, poz. 859, Nr 192, poz. 1378; z 2008 r. Nr 90, poz. 560, Nr 122, poz. 782, Nr 171, poz. 1056, Nr 173, poz. 1080, Nr 214, poz. 1344; z 2009 r. Nr 62, poz. 504, Nr 166, poz. 1317, Nr 168, poz. 1323, Nr 190, poz. 1474, Nr 201, poz. 1540, Nr 206, poz. 1589; z 2010 r. Nr 7, poz. 46, Nr 40, poz. 227 i 229, Nr 98, poz. 626, Nr 125, poz. 842, Nr 127, poz. 857, Nr 152, poz. 1018 i 1021, Nr 182, poz. 1228, Nr 225, poz. 1474, Nr 240, poz. 1602; z 2011 r. Nr 17, poz. 78, Nr 48, poz. 245, Nr 72, poz. 381, Nr 94, poz. 549, Nr 117, poz. 678, Nr 133, poz. 767, Nr 160, poz. 964, Nr 191, poz. 1135, Nr 217, poz. 1280, Nr 233, poz. 1381, Nr 240, poz. 1431; z 2012 r. poz. 611; z 2013 r. poz. 849, poz. 905, poz. 1036, poz. 1247; z 2014 r. poz. 538; z 2015 r. poz. 396, poz. 541, poz. 1528, poz. 1549, poz. 1707)

CZĘŚĆ OGÓLNA

ROZDZIAŁ I

Zasady odpowiedzialności karnej

Literatura uzupełniająca: Amielańczyk K., *Marek Tulliusz Cynceron przeciwko rzymskiej „przestępczości zorganizowanej”* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Andrejew I., *Kwalifikacja prawna czynu przestępnego*, Warszawa 1987; Andrejew I., *O pojęciu winy w polskim prawie karnym*, PiP 1982, z. 7; Andrejew I., *Podstawowe pojęcia nauki o przestępstwie*, Warszawa 1988; Andrejew I., *Rozpoznanie znamion przestępstwa*, Warszawa 1968; Andrejew I., *Ustawowe znamiona czynu. Typizacja i kwalifikacja przestępstw*, Warszawa 1978; Andrejew I., *Ustawowe znamiona przestępstwa*, Warszawa 1959; Artymiak G., *Prawo nieletnich sprawców czynów zabronionych do bezstronnego sądu – zagadnienia wybrane* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Banasik K., *Dolus generalis w nauce polskiej i austriackiej*, Prok. i Pr. 2013, nr 11; Banasik K., *Nieumyślność w świetle propozycji nowelizacji kodeksu karnego*, Palestra 2013, nr 7–8; Banasik K., *Przestępstwa trwale i delikty trwale*, Prok. i Pr. 2013, nr 7–8; Banaszczyk Z., Granecki P., *O istocie należytej staranności*, Palestra 2002, nr 7–8; Barczak A., *Wykroczenia jako składnik przestępstwa (przestępstwa ciągłego)*, CzPKiNP 1999, nr 1; Barczak-Oplustil A., *Obowiązki zasady nullum crimen sine lege. Wybrane problemy*, CzPKiNP 2013, nr 3; Barczak-Oplustil A., *Sporne zagadnienia istoty winy w prawie karnym. Zarys problemu*, CzPKiNP 2005, nr 2; Bielski M., *Koncepcja kontratypów jako okoliczności wyłączających karalność*, CzPKiNP 2010, nr 2; Bielski M., *Obiektywne przypisanie skutku przestępnego w przypadku kolizji odpowiedzialności za skutek*, PiP 2005, z. 10; Bojarski M., Radecki W., *Oceny prawne obszarów stycznych wykroczeń i przestępstw*, Wrocław 1989; Bojarski M., Radecki W., *Spory na tle różnicowania wykroczeń i przestępstw* (w:) *Problem spójności prawa karnego z perspektywy jego nowelizacji*, Warszawa 2011; Bojarski T., *Funkcje pojęcia społeczna szkodliwość czynu* (w:) *Współzależność materialnego i procesowego prawa karnego*, red. Z. Cwiąkalski, G. Artymiak, Warszawa 2009; Bojarski T., *Kierunki zmian dokonanych w kodeksie karnym z 1997 r. Charakterystyka ogólna* (w:) *Zmiany w polskim prawie karnym po wejściu w życie kodeksu karnego z 1997 r.*, Lublin 2006; Bojarski T., *Kilka uwag o związku norm prawno-karnych z normami moralnymi* (w:) *Księga Jubileuszowa Prof. Romana Tokarczyka*, Lublin 2014; Bojarski T., *Kilka uwag ogólnych o środkach reakcji na czyny zabronione stanowiące przestępstwa i wykroczenia* (w:) *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga Jubileuszowa Profesora A. Gaberle*, K. Krajewski, Warszawa 2007; Bojarski T., *Kilka uwag w kwestii relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną a karną*, PiP 2005, z. 3; Bojarski T., *Kilka uwag w kwestii zbiegu przestępstw i zbiegu przepisów* (w:) *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga pamiątkowa ku czci profesor Alicji Grześkowiak*, Lublin 2006; Bojarski T., *Kodeks karny skarbowy a kodeks karny. Kilka uwag porównawczych* (w:) *Współczesne problemy procesu karnego i wymiaru sprawiedliwości. Księga ku czci profesora Kazimierza Marszałka*, red. P. Hofmański, K. Zgrzyzek, Katowice 2003; Bojarski T., *Kodeks karny z 1932 r.*

(w:) *System Prawa Karnego*, t. 2, Warszawa 2011; Bojarski T., *Konstytucyjna ochrona podstawowych wartości humanistycznych a projektowane prawo karne*, An. UMCS, Sectio G, vol. XLIV; Bojarski T., *Kwalifikowane i uprzywilejowane typy przestępstw w nowym kodeksie karnym (w:) U progu nowych kodyfikacji 1997*. Księga pamiątkowa ofiarowana profesorowi Leonowi Tyszkiewiczowi, red. O. Górniok, Katowice 1999; Bojarski T., *Materiałna cecha przestępstwa i istota kontratypu (w:) Rozwój nauk penalnych w 60-leciu Wydziału Prawa i Administracji UMCS*, Lublin 2009; Bojarski T., *Niektóre szczególne formy odpowiedzialności a odpowiedzialność karna (w:) Państwo – Prawo – Myśl prawnicza. Prace dedykowane Profesorowi G.L. Seidlerowi w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin*, Lublin 2003; Bojarski T., *Niektóre szczególne formy odpowiedzialności a odpowiedzialność karna (w:) Państwo. Prawo. Myśl prawnicza. Prace dedykowane Profesorowi Grzegorzowi Leopoldowi Seidlerowi w 2003*; Bojarski T., *Nieletni przed sądem. Uwagi o niektórych założeniach ogólnych oraz praktyce*, Archiwum Kryminologii. Tom Pamiątkowy poświęcony Profesor H. Kołakowskiej-Przełomiec, Profesor D. Wójcik, Profesor Z. Ostryhańskiej, t. 29 i 30, 2007–2008, Warszawa 2009; Bojarski T., *Odmiany podstawowych typów przestępstw w polskim prawie karnym*, Warszawa 1982; Bojarski T., *Odpowiedzialność karna. Zagadnienia zakresu i stabilizacji (w:) Polska lat dziewięćdziesiątych. Przemiany państwa i prawa*, t. 1, Lublin 1999; Bojarski T., *Podstawowe założenia traktowania nieletnich w świetle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz aktualnych potrzeb (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy stosowania ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, red. T. Bojarski, E. Skrętowicz, Lublin 2001; Bojarski T., *Polskie rozwiązania w zakresie traktowania nieletnich na tle rozwiązań europejskich (w:) Księga z okazji 55 rocznicy Wydziału Prawa i Administracji UMCS, Problemy prawne członkostwa Polski w UE*, Lublin 2005; Bojarski T., *Postępowanie z nieletnimi w świetle ustawy z 26 października 1982 r.*, An. UMCS 1987, Sectio G, vol. XXXIV; Bojarski T., *Prawo obywatela do sądu – usądowienie szczególnych działów prawa karnego (w:) Pozbawienie wolności. Funkcje i koszty*, red. A. Rzeplińska, I. Rzepliński, M. Nielaczna, P. Wiktorowska, Warszawa 2013; Bojarski T., *Przestępstwo a wykroczenie (w:) Problemy ewolucji prawa karnego*, Lublin 1990; Bojarski T., *Przestępstwo ciągle – ciąg przestępstw – kara łączna – konstrukcje prawne dopełniające się czy konkurencyjne (w:) Reforma prawa karnego. Propozycje i komentarze*. Księga pamiątkowa Profesor Barbary Kunickiej-Michalskiej, red. J. Jakubowska-Hara, C. Nowak, J. Skupiński, Warszawa 2008; Bojarski T., *Przestępstwo ciągle – ciąg przestępstw – kara łączna – konstrukcje prawne dopełniające się czy konkurencyjne (w:) Reforma prawa karnego. Propozycje i komentarze*. Księga Pamiątkowa Profesor Barbary Kunickiej-Michalskiej, Warszawa 2008; Bojarski T., *Przestępstwo ciągle, PiP 1995*, z. 3; Bojarski T., *Rola sądu w postępowaniu w sprawach nieletnich (w:) Problemy reformy postępowania w sprawach nieletnich*, Lublin 2009; Bojarski T., *Selekcja nieletnich w postępowaniu z powodu demoralizacji lub czynu karalnego*, An. UMCS 1991, vol. XXXVIII; Bojarski T., Skrętowicz E., *Problemy traktowania nieletnich sprawców czynów karalnych i nieletnich wykazujących przejawy demoralizacji (w:) Konstytucyjny ustrój państwa. Księga jubileuszowa prof. Wiesława Skrzydły*, Lublin 2000; Bojarski T., Skrętowicz E., *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z komentarzem*, Lublin 2002; Bojarski T., *Spoleczna szkodliwość czynu i wina w projekcie k.k. (w:) Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993; Bojarski T., Szwarzczyk M., *Uwagi o projektowanym nowym prawie karnym skarbowym (w:) Administracja publiczna u progu XXI wieku. Prace dedykowane Prof. Janowi Szreniawskiemu*, red. Z. Niewiadomski, Przemysł 2000; Bojarski T., *Tradycja i postęp w nowelizacji prawa karnego – od Makarewicza do stanu obecnego*, Teka Komisji Prawniczej. Polska Akademia Nauk. Oddział w Lublinie, vol. I, Lublin 2008; Bojarski T., *Typizacja przestępstw i zasada nullum crimen sine lege (wybrane zagadnienia)*, An. UMCS 1977, vol. XXIV; Bojarski T., *Umysłność i nieumysłność w granicach jednego typu czynu zabronionego (w:) Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. 2, Warszawa 2012; Bojarski T., *Uwagi o kierunkach zmian kodeksu karnego z 1997 r. – już dokonanych i projektowanych (w:) Materiały konferencji Towarzystwa Naukowego Prawa Karnego w sprawie przeludnienia w zakładach karnych*, red. T. Szymanowski, PiP 2010, wkładka do zeszytu 2; Bojarski T., *Uwagi o niektórych zmianach w kodeksie karnym w latach 2009–2011 (w:) Prawo karne wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leszka Boguni*, red. T. Kalisz, Wrocław 2011; Bojarski T., *Uwagi ogólne – pozór czynu (w:) System Prawa Karnego*, t. 4, Warszawa 2013; Bojarski T., *Uwagi ogólne o pojęciu przestępstwa i wykroczenia (w:) Księga dedykowana Dr Ewie Weigent*, red. S. Waltoś, CzPKiNP rok XV, Kraków 2011; Bojarski T., *W sprawie ustawy względniejszej*, NP 1971, nr 5; Bojarski T., *Z problematyki form odpowiedzialności na styku z odpowiedzialnością karną (w:) Studia z prawa administracyjnego i nauki o administracji. Księga jubileuszowa dedykowana Prof. zw. dr. hab. Janowi Szreniawskiemu*, Przemysł–Rzeszów 2011; Bojarski T., *Z problematyki form odpowiedzialności na styku z odpowiedzialnością karną (w:) Studia z Prawa Administracyjnego i Nauki o Administracji. Księga Jubileuszowa dedykowana Prof. dr. hab. Janowi Szreniawskiemu*, red. Z. Czarnik, Rzeszów 2011; Bojarski T., *Z problematyki przekroczenia granic kontratypu (w:) Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga Pamiątkowa ofiarowana Prof. Andrzejowi Markowi*, Warszawa 2010;

Bojarski T., *Z problematyki stanów konieczności w polskim prawie karnym* (w:) *Księga Pamiątkowa ku czci Profesora A. Wąska*, Lublin 2005; Bojarski T., *Zakres kontraktypu karcenia małoletnich w prawie karnym* (w:) *Prawne aspekty karcenia małoletnich*, red. F. Ciepły, Warszawa 2011; Bojarski T., *Zasady obowiązywania ustawy karnej* (w:) *System Prawa Karnego*, t. 2, Warszawa 2011; Bojarski T., *Zasady odpowiedzialności nieletnich* (w:) *Postępowanie z nieletnimi*, Lublin 1988; Bojarski T., *Znaczenie czynnika czasu w zakresie karalności czynu i wymiaru kary* (w:) *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, t. 3, Lublin 2010; Bojarski T., *Znaczenie czynnika czasu w zakresie karalności i wymiaru kary* (w:) *Czas i jego znaczenie w prawie karnym*, red. J. Warylewski, Gdańsk 2010; Bojarski T., *Znikomy stopień społecznej szkodliwości czynu – problemy kryteriów oceny* (w:) *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja Szwarca*, Poznań 2009; Buchała K., *Konstytucja a podstawowe zasady prawa karnego* (w:) *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci prof. Janiny Zakrzewskiej*, Warszawa 1996; Buchała K., Kubicki L., *Zasady odpowiedzialności karnej w przyszłej Konstytucji*, PiP 1987, z. 10; Buchała K., *Niektóre problemy przestępstw kwalifikowanych przez następstwa*, ZNIBPS 1979, nr 19; Buchała K., *Z rozważań nad społecznym niebezpieczeństwem czynu*, *Studia Iuridica* 1991, t. 29; Budyn-Kulik M., *Umysłność w prawie karnym i psychologii. Teoria i praktyka sądowa*, Warszawa 2015; Chojnacki R.J., *Psychologiczne elementy wpływające na stopień winy w prawie karnym*, *Probl. Praw.* 1986, nr 4; Ciepły F., Gil D., *Kontraktyp karcenia małoletnich: aspekty materialne i procesowe* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Cieślak M., *Pojęcie i funkcje społecznego niebezpieczeństwa czynu w prawie karnym*, *Palestra* 1979, nr 6; Citowicz R., *Spory wokół rozumienia umysłowości i jej postaci*, *Prok. i Pr.* 1999, nr 6; Czarnecka-Działuk B., Wójcik D., *Reagowanie na czyny karalne i demoralizację nieletnich w opinii sędziów rodzinnych* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; *Czas i jego znaczenie w prawie karnym*, red. J. Warylewski, Gdańsk 2010; Czekał M., *Ingerencja prokuratora w sprawach o przestępstwa prywatnoscargowe*, *Prok. i Pr.* 1999, nr 7–8; Cwiąkałski Z., *Znamiona normatywne w k.k.* (w:) *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994; Darmorost-Sierocińska E., *Kodyfikacja prawa karnego w 1932 r. a kształtowanie się polskiej myśli prawniczej*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 2010, t. LXII, z. 1; Daszkiewicz K., *Kary za przestępstwa ciągłe i ciągi przestępstw*, *Prok. i Pr.* 2000, nr 5; Daszkiewicz K., *Kodeks karny – „liberalny czy racjonalny?”* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Daszkiewicz K., *Kodeks karny – „liberalny czy racjonalny?”* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Daszkiewicz K., *Motyw przestępstwa*, *Palestra* 1961, nr 9; Daszkiewicz K., *Niemieckie ludobójstwo na narodzie polskim (1939–1945)*, Toruń 2009; Daszkiewicz K., *Odpowiedzialność karna nieletnich (w świetle kodeksu karnego z 6 czerwca 1997 r.)*, *Palestra* 1999, nr 1–2; Daszkiewicz K., *Przestępstwo ciągłe i ciąg przestępstw*, *Prok. i Pr.* 1997, nr 11; Daszkiewicz K., *Przestępstwo z premedytacją w prawie karnym*, Warszawa 1968; Daszkiewicz K., *Przestępstwo z premedytacją*, Warszawa 1968; Daszkiewicz K., Sołtysiński S., Ziemiński Z., *Trójgłos o prawnym pojęciu czynu*, *St. Praw.* 1971, nr 29; Daszkiewicz K., *Zamiar nagły (dolus repentinus) w polskim prawie karnym*, *Palestra* 1968, nr 4; Daszkiewicz K., *Zamiar nagły (dolus repentinus)*, *Palestra* 1968, nr 4; Dąbrowska-Kardas M., *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012; Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., *Czyn ciągły i ciąg przestępstw w kodeksie karnym z 1997 r.* (w:) *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze*, Warszawa 1998, nr 20; Dąbrowska-Kardas M., *O dwóch znaczeniach pojęcia społecznego niebezpieczeństwa czynu*, *CzPKiNP* 1997, nr 1; Dąbrowska-Kardas M., *O dwóch znaczeniach pojęcia społecznego niebezpieczeństwa czynu*, *CzPKiNP* 1997, nr 1; Dębski R., *Głos w sprawie teorii negatywnych znamion typu czynu zabronionego* (w:) *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. 2, Warszawa 2012; Dębski R., *Jeszcze o gwarancyjnej funkcji nakazu ustawowej określności czynu karalnego* (w:) *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, red. Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek, Warszawa 2014; Dębski R., *Kilka uwag o kryminalizacji i o ustawowej określności czynów zabronionych* (w:) *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2013; Dębski R., *O normie prawnokarnej we współczesnym piśmiennictwie polskim*, *Acta Universitatis Lodziensis, Folia Iuridica* 1994, nr 60; Dębski R., *O typizacji przestępstw i typach zmodyfikowanych* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Lublin 2011; Dębski R., *O typizacji przestępstw i typach zmodyfikowanych* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*,

red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Dębski R., *O zmianie art. 9 k.k. proponowanej w projekcie nowelizacji kodeksu karnego* (w:) *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa profesor Zofii Sienkiewicz*, red. M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łuczarski, Wrocław 2015; Dębski R., *Pozaustawowe znamiona przestępstwa. O ustawowym charakterze norm prawa karnego i znamionach typu czynu zabronionego nie określonych w ustawie*, Łódź 1995; Dębski R., *Uwagi o konstytucyjnym ujęciu zasady nullum crimen sine lege*, PiP 1992, z. 5; Duda J., *W sprawie definicji nieumyślności – polemicznie*, Palestra 2014, nr 5–6; Dukiet-Nagórska T., *Kilka uwag o zasadzie nullum crimen sine lege w polskim porządku prawnym* (w:) *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, red. K. Krajewski, Warszawa 2007; Dukiet-Nagórska T., *Tak zwane przestępstwo zbiorowe w polskim prawie karnym*, Katowice 1987; Dukiet-Nagórska T., *Wielość czynów i przestępstwa a wymiar kary*, (w:) *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa profesor Zofii Sienkiewicz*, red. M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łuczarski, Wrocław 2015; Duś A., *Z problematyki kwalifikacji prawnej czynu*, WPP 2000, nr 2; Ferenc A., *Kumulatywna kwalifikacja czynu w kodeksie karnym*, NP 1971, nr 4; Filar M., *O niektórych ogólnych zasadach odpowiedzialności karnej w projekcie k.k.* (w:) *Problemy reformy prawa karnego*, Lublin 1993; Filar M., *Podstawy odpowiedzialności karnej w nowym kodeksie karnym*, Palestra 1997, nr 11–12; Filar M., *Węzłowe problemy odpowiedzialności podmiotów zbiorowych na gruncie ustawy z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary* (w:) *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2006; Florek T., *Typizacja czynu. Pojęcie, zakres i funkcja*, ZNUJ 1977, z. 74; Frankowski S., *Przestępstwa kierunkowe w teorii i praktyce*, Warszawa 1970; Gaberle A., *Odpowiedzialność karna nieletnich (uwagi na tle art. 10 § 2 k.k.)* (w:) *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2006; Gajewski M., *W sprawie tożsamości kwalifikacji prawnej jako koniecznej przesłanki uznania, że przestępstwa zostały popełnione w warunkach ciągłego przestępstwa*, PS 2000, nr 11–12; Gardocki L., *Pojęcie przestępstwa i podziały przestępstw w polskim prawie karnym*, Ann. UMCS Sectio G Ius 2013, t. LX, nr 2; Gardocki L., *Pozaustawowe znamiona przestępstwa*, Studia Iuridica 1988, nr 16; Gardocki L., *Typowe zakłócenia zasady nullum crimen sine lege*, Studia Iuridica UW 1982, t. 10; Gardocki L., *Zagadnienia internacjonalizacji odpowiedzialności karnej za przestępstwa popełnione za granicą*, Warszawa 1979; Gardocki L., *Zagadnienia teorii kryminalizacji*, Warszawa 1990; Gardocki L., *Zagadnienia teorii kryminalizacji*, Warszawa 1990; Gardocki L., *Zarys prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 1985; Gardocki L., *Zasady obowiązywania ustawy*, Palestra 1996, nr 3–4; Gensikowski P., Marek A., *Konstrukcja czynów współkaranych i jej implikacje praktyczne*, Prok. i Pr. 2004, nr 10; Giezek J., *Kilka uwag o ujęciu nieumyślności w nowym kodeksie karnym*, NKPK 1998, t. 2; Giezek J., *Przyczynowość oraz przypisanie skutku w prawie karnym*, Wrocław 1994; Giezek J., *Udział w zorganizowanej grupie przestępczej a odpowiedzialność karna na przedpolu naruszenia dobra prawem chronionego* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Giezek J., *Znaczenie testu warunku sine qua non przy wyjaśnianiu przyczynowości*. W odpowiedzi jubilatowi (w:) *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2006; Gimbut A., *Następstwa czynu, od których zależy wyższa karalność w prawie polskim*, Warszawa 1966; Glaser S., *Obowiązywanie ustawy karnej pod względem czasu*, Lublin 1921; Góralski P., *Uwagi dotyczące zasad odpowiedzialności osób nieletnich za popełnione czyny karalne* (w:) *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa profesor Zofii Sienkiewicz*, red. M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łuczarski, Wrocław 2015; Górecki R., *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich – po nowelizacji*, Prok. i Pr. 2001, nr 5; Górniok O., *Cel i skutki zamierzone ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary* (w:) *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2006; Grajewski J., *Zbieg przepisów ustawy a ściganie na wniosek*, NP 1983, nr 2; Gromek K., *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2001; Grudziński W., *Z problematyki złego zamiaru ogólnego przy przestępstwach uszkodzenia ciała*, Palestra 1963, nr 10; Grześkowiak A. (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2015; Grześkowiak A., *Aspekty prawne debat nad embrionem* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Grześkowiak A., *Nieletni w kodeksie karnym z 1932 r.* (w:) *Kodeks karny z 1932 r.*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, M. Gałązka, R.C. Hałas, S. Hyps, D. Szeleszczuk, Lublin 2015; Hoc S., *Czy konieczny jest kontraktyp na-*

ruszenia miru domowego (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Hofmański R., *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995; Hryniewicz E., *Skutek w prawie karnym*, Prok. i Pr. 2013, nr 7–8; Indecki A., *Zasada nullum crimen sine lege wyprawie karnym międzynarodowym* (w:) *Gaudium in litteris est. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Genowefie Rejman z okazji osiemdziesiątych urodzin*, red. L. Gardocki, M. Królikowski, A. Walczak-Żochowska, Warszawa 2005; Jakubik A., *Psychologia poczucia winy*, Psychologia Polska 1975, nr 3; Jakubski P., *Materialny element przestępstwa i jego znaczenie dla wyłączenia przestępności konkretnego czynu zabronionego*, Prok. i Pr. 2000, nr 12; Jakubski P., *Urojenie znamię kontratywu a problem struktury przestępstwa* (w:) *Gaudium in litteris est. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Genowefie Rejman z okazji osiemdziesiątych urodzin*, red. L. Gardocki, M. Królikowski, A. Walczak-Żochowska, Warszawa 2005; Jakubski P., *Wina i jej stopniowalność na tle Kodeksu karnego*, Prok. i Pr. 1999, nr 4; Janczur E., *Przejęcie i przekazanie ścigania karnego*, Prok. i Pr. 1999, nr 5; Janiszewski B., *Humanitaryzm jako zasada sądowego wymiaru kary* (w:) *Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Aleksandrowi Tobisowi*, red. B. Janiszewski, Poznań 2004; Jędrzejewski Z., *Bezprawie usiłowania nieudolnego*, Warszawa 2000; Jędrzejewski Z., *Bezprawność jako element przestępności czynu*. Studia na temat struktury przestępstwa, Warszawa 2009; Jędrzejewski Z., *Uwagi o pojęciu przestępstwa w projekcie k.k.*, PiP 1993, z. 10; Jędrzejewski Z., *Z problematyki zamiaru ewentualnego w teorii i praktyce*, PiP 1983, z. 10; Kaczmarek T., Giezek J., *O subiektywnym przypisaniu nieświadomego przestępstwa nieumyślnego* (w:) *Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym. Materiały polsko-niemieckiego sympozjum prawa karnego*. Karpacz, maj 1990, red. T. Kaczmarek, Wrocław 1990; Kaczmarek T., *Kryteria obiektywnego przypisania skutku jako problem kodyfikacyjny* (w:) *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara*, red. A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzonowicz, M. Leciak, t. 1, Toruń 2012; Kaczmarek T., *Materialna treść przestępstwa jako problem kodyfikacyjny* (w:) *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A.J. Szwarc, Poznań 1999; Kaczmarek T., *O elementach wyznaczających treść społecznej szkodliwości czynu zabronionego* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Lublin 2011; Kaczmarek T., *O elementach wyznaczających treść społecznej szkodliwości czynu zabronionego* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Lublin 2011; Kaczmarek T., *Psychologiczne i ustawowe kryteria odróżniania nieletnich od dorosłych w polskim prawie karnym*, NP 1990, nr 1–3; Kaczmarek T., *Spółeczne niebezpieczeństwo czynu i jego bezprawność jako dwie cechy przestępstwa*, Wrocław 1966; Kaczmarek T., *Sporne problemy umyślności* (w:) *Umyślność i jej formy*. Pokłosie VII Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego. Referaty i dyskusja, red. J. Majewski, Toruń 2011; Kaczmarek T., *Spory wokół pojęcia czynu i ich znaczenie dla systemowego objaśnienia struktury przestępstwa* (w:) *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994; Kaftal A., *Przestępstwo ciągle w polskim prawie karnym*, Warszawa 1985; Kania A.M., *Zasada humanitaryzmu w kontekście unormowań prawno-karnych* (w:) *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 26, red. L. Bogunia, Wrocław 2010; Karczmarek T., *O statusie nieletniego w ujęciu art. 10 § 2 k.k., czyli o związkach prawa nieletnich z „prawem karnym dorosłych”* (w:) *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa profesor Zofii Sienkiewicz*, red. M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łuczczak, Wrocław 2015; Kardas P., *Dozwolone ryzyko sportowe – pozaustawowy kontrakt czy element precyzujący płaszczyznę bezprawności?*, PS 2009, nr 1; Kardas P., *Lex specialis – logiczna czy teologiczna reguła przesądająca o pozorności zbiegu przepisów w prawie karnym* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Kardas P., *Lex specialis – Logiczna czy teologiczna reguła przesądająca o pozorności zbiegu przepisów w prawie karnym?* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Lublin 2011; Kardas P., *Przestępstwo ciągle – czyn ciągły, pomijalny czy realny zbieg przestępstw?* PiP 1997, z. 4; Kardas P., *Przestępstwo ciągle w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999; Kardas P., *Przypisanie skutku przy przestępnym współdziałaniu*, KPP 2004, z. 4; Kardas P., *Res iudicata a konstrukcja czynu ciągłego*, CzPKiNP 2007, z. 2; Kardas R., Majewski J., *Kilka uwag w kwestii tzw. rzeczywistego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym i sposobach jej rozstrzygnięcia* (w:) *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994; Kardas R., *Przestępstwo ciągle w prawie karnym materialnym*, Kraków 1999; Kardas R., *Zgoda pacjenta na zabieg leczniczy a problem odpowiedzialności karnej lekarza za niewypełnienie obowiązku zapobiegania skutkowi*, PS 2005, nr 10; Kliš M., *Źródła obowiązku gwaranta w polskim prawie karnym*, CzPKiNP 1999, nr 2; Knypl Z., *Ekstradycja jako instytucja prawa międzyna-*

rodowego i wewnętrznego, Warszawa 1975; Kochanowski J., *Subiektywne granice sprawstwa i odpowiedzialności karnej*, Warszawa 1985; Kochanowski J., *Z zagadnień ogłoszenia ustawy karnej*, *Studia Iuridica* 1991, t. 19; *Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, red. M. Filar, Toruń 2003; Konarska-Wrzosek V., *Kodeks karny a Kodeks karny skarbowy – zbieżności i różnice składające do refleksji nad zasadnością utrzymywania odrębnych kodyfikacji (w:) Problem spójności prawa karnego z perspektywy jego nowelizacji*, red. A. Marek, T. Oczkowski, Warszawa 2011; Konarska-Wrzosek V., *Nowe przepisy intertemporalne – wątpliwości i trudności w praktycznym stosowaniu (w:) Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa profesor Zofii Sienkiewicz*, red. M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łuczarski, Wrocław 2015; Konarska-Wrzosek V., *Zasada nieodpowiedzialności karnej nieletnich i wyjątek od niej w świetle dotychczasowych regulacji i projektowanych zmian (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Konieczniak P., *Czyn jako podstawa odpowiedzialności karnej*, Kraków 2002; Konieczny J., *Podmiot czynu zabronionego a podmiot odpowiedzialności karnej*, *CZPKiNP* 2009, nr 3; Kopeć A., *Próba ustalenia kryterium rozgraniczającego zamiar ewentualny od innych postaci strony podmiotowej czynu*, *WPP* 1992, nr 1–2; Korcyl-Wolska M., *Kilka uwag o problemach procesowych wymierzania nieletnim kary przez sądy rodzinne na podstawie art. 13 oraz art. 94 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Kostarczyk-Gryszka J., *Kumulatywny zbiór przepisów ustawy określający przestępstwo umyślne oraz przestępstwo nieumyślne*, *PiP* 1973, z. 4; Kowalewska M., *Zamiar ewentualny w świetle psychologii*, Poznań 2013; Krajewski K., *Zasada humanitaryzmu a współczesne tendencje polityki kryminalnej (w:) Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2006; Krajnik S., *Przesłanki odpowiedzialności w prawie karnym*, Toruń 2010; Król-Bogomilska M., „*Formy winy*” w prawie karnym w świetle psychologii, Warszawa 1991; Król-Bogomilska M., *Konstrukcja tzw. zamiaru ewentualnego w prawie karnym*, *SI* 1991, nr 20; Król-Bogomilska M., *Tradycyjne formuły winy w świetle współczesnej psychologii*, *Studia Iuridica UW* 1982, t. 10; Krukowski A., *Společna treść przestępstwa*, Warszawa 1973; Kryże A., *Zasady konstrukcji i zastosowania ciągu przestępstw*, *Gaz. Sąd.* 2000, nr 4; Kubicki L., *Nowa kodyfikacja karna a Konstytucja RP*, *PiP* 1998, z. 9–10; Kubicki L., *Przestępstwo popełnione przez zaniechanie. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1975; Kukuła Z., *Czyn ciągły w świetle praktyki orzeczniczej*, *WPP* 2014, nr 4; Kulmaczewski S., *Problematyka pojęcia czynu zabronionego w prawie karnym – wprowadzenie*, *EP* 2013, nr 4; Kunicka-Michalska B., *Rezolucje XVIII Międzynarodowego Kongresu Prawa Karnego (AIDP) dotyczące prawa karnego materialnego (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Kunicka-Michalska B., *Z problematyki społecznej szkodliwości czynu*, *PPK* 1998, nr 18; Kunicka-Michalska B., *Zarys prawa karnego Hiszpanii*, Warszawa 2009; Kunicka-Michalska B., *Zasada nullum crimen sine lege anteriori w kodeksie karnym z 1932 r. (w:) Kodeks karny z 1932 r.*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, M. Gałązka, R.C. Hałas, S. Hypś, D. Szeleszczuk, Lublin 2015; Kunicka-Michalska B., *Zasada nullum crimen sine lege w projekcie k.k. w świetle norm międzynarodowych (w:) Księga pamiątkowa prof. M. Cieślaka*, Kraków 1993; Kuryłowicz M., *Prawo talionu (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Lachowski J., *Czy konsekwentnie oddzielono stronę podmiotową od winy w kodeksie karnym 1997 r.? (w:) Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. 2, Warszawa 2012; Laskowska K., *Przestępstwo chulięństwa w rosyjskim kodeksie karnym – przeszłość, współczesność, przyszłość (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Lernell L., *Rozważania o przestępstwie i karze*, Warszawa 1975; Lernell L., *Zagadnienie związku przyczynowego w prawie karnym*, Warszawa 1962; Leszczyński L., *Językowe reguły wykładni prawa. Rodzaje argumentów i ich miejsce w procesie rekonstrukcji normy prawnej (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Lubelski M.J., *Czy karanie może być humanistyczne? (w:) Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacja*, red. W. Cieślak, S. Steinborn, Warszawa 2013; Lubelski M.J., *Zagadnienia stykowe k.k. i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (art. 10 § 2. art. 10 § 3. art. 10 § 4. art. 38 § 3. art. 1 § 3 k.k.) (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy stosowania ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, red. T. Bojarski, E. Skrętowicz, Lublin 2001; Łagodziński S., *Przestępstwo ciągłe, ciąg prze-*

stępstw – realizm czy fikcja w prawie karnym, Prok. i Pr. 2000, nr 10; Majewski J., Kardas P., O dwóch znaczeniach winy w prawie karnym, PiP 1993, z. 10; Majewski J., *Materialny element przestępstwa w projekcie kodeksu karnego*, PS 1996, nr 6; Majewski J., O dwóch „wykładniowych” formach naruszenia zasady *nullum crime sine lege poenali anteriori* na przykładzie jednego orzeczenia (w:): *Reforma prawa karnego. Propozycje i komentarze. Księga pamiątkowa Profesora Barbary Kunickiej-Michalskiej*, red. J. Jakubowska-Hara, C. Nowak, J. Skupiński, Warszawa 2008; Majewski J., O pozaustawowym domniemaniu umyślności oraz jego szkodliwości (w:): *Umyślność i jej formy. Pokłosie VII Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego. Referaty i dyskusja*, red. J. Majewski, Toruń 2011; Majewski J., *Prawnokarne przypisywanie skutku przy zaniechaniu*, Kraków 1997; Majewski J., *Prawnokarne przypisywanie skutku przy zaniechaniu. Zagadnienia węzłowe*, Kraków 1997; Majewski J., *Tak zwana kolizja obowiązków w prawie karnym*, Warszawa 2002; Majewski J., Wpływ kontrawencjonalizacji na sytuację prawną osoby prawomocnie skazanej (w:): *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci prof. Andrzeja Wąska*, Lublin 2005; Majewski J., *Zmiana ustawy karnej w czasie popełnienia czynu zabronionego*, Palestra 2003, nr 9–10; Majewski J., *Zmiana ustawy karnej w czasie popełnienia czynu zabronionego*, Palestra 2003, nr 9–10; Marek A., *Czyny współukarane na tle prawnej jedności przestępstwa (w:): Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006; Marek A., *Czyny współukarane na tle prawnej jedności przestępstwa (w:): Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006; Marek A., Lachowski J., *Niektóre problemy wynikające z jednoczynowości przestępstwa ciągłego*, Prok. i Pr. 2004, nr 11–12; Marek A., *Materialna definicja przestępstwa w związku z projektem kodeksu karnego*, NP 1969, nr 1; Marek A., *Nowy Kodeks karny – zasady odpowiedzialności, nowa polityka karna*, M. Praw. 1997, nr 12; Marek A., *Podstawy prawa karnego krajów anglosaskich (w:): U progu nowych kodyfikacji: księga pamiątkowa ofiarowana profesorowi Leonowi Tyszkiewiczowi*, red. O. Górniok, Katowice 1999; Marek A., *Problemy reformy polskiego prawa wykroczeń (w:): Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994; Marek A., *Regulacje prawne dotyczące drobnych czynów karalnych (wykroczeń) w państwach Europy Zachodniej i Stanach Zjednoczonych Ameryki*, *Zagadnienia Wykroczeń* 1988, nr 6; Marek A., *Ujęcie winy w prawie karnym jako problem kodyfikacyjny (w:): W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci prof. Andrzeja Wąska*, Lublin 2005; Mąciór W., *Czyn ludzki i jego znaczenie w prawie karnym*, Warszawa 1990; Mąciór W., *O finalizmie w prawie karnym*, PiP 1971, z. 6; Mąciór W., *Problem przestępstw nieumyślnych na tle aktualnych wymagań teorii i praktyki*, Kraków 1978; Mąciór W., *Zasady odpowiedzialności karnej w projekcie kodeksu karnego z 1995 r.*, PiP 1996, z. 6; Mąciór W., *Zbieg przepisów jako problem logiczny i prawny*, PiP 1975, z. 1; Michalska-Warias A., *Niektóre problemy przestępstwa ciągłego i tzw. ciągu przestępstw w rozumieniu art. 12 i 91 k.k.*, An. UMCS 2000, t. XLVII; Mik B., *Charakter umowny odpowiedzialności podmiotów zbiorowych w świetle ustawy z dnia 28 października 2002 r.*, PS 2003, nr 7–8; Mozgawa M., *Uwagi na temat relacji przepisów art. 168 i 165 k.k.*, Prok. i Pr. 1997, nr 11; Myrcha M., *Problem winy w karnym ustawodawstwie kanonicznym*, *Prawo Kanoniczne* 1965, nr 2, s. 3–4; Namysłowska-Gabrysiak B., *Odpowiedzialność karna osób prawnych*, Warszawa 2003; Nazar K., *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych w systemach prawnych różnych państw (w:): W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci prof. Andrzeja Wąska*, Lublin 2005; Niekraś J., *Konfrontacja naukowego pojęcia przyczynowości z przyczynowością stosowaną w prawie karnym*, *Palestra* 1976, nr 7; Nita B., *Materialnoprawne i procesowe założenia ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, cz. 1, *Radca Prawny* 2003, nr 5; Nita B., Światłowski A.R., *Zakaz łącznego stosowania przepisów ustawy nowej oraz ustawy dawnej na tle art. 4 § 1 k.k.*, Prok. i Pr. 2001, nr 3; Nowacki J., *Analogia legis*, Warszawa 1966; Oehler D., *Pojęcie winy w prawie karnym RFN*, *Palestra* 1980, nr 3; Papierkowski Z., *Wina jako problem prawa karnego*, Lublin 1962; Paprzycki L.K., *Niepoczytalność a podstawy ubezwłasnowolnienia – Istota i tryb ustalania (w:): Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Patryas W., *Zaniechanie. Próba analizy metodologicznej*, Poznań 1993; Pietrzykowski T., *Temporalny zakres obowiązywania prawa*, PiP 2003, z. 4; Piórkowska-Flieger J., *Spory wokół kwalifikowanych typów przestępstw (w:): Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Lublin 2011; Piórkowska-Flieger J., *Spory wokół kwalifikowanych typów przestępstw (w:): Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Plebanek E., *Karygodność jako element struktury przestępstwa w perspektywie zasady proporcjonalności (w:): Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2010; Plebanek E., *Materialne określenie przestępstwa*, Warszawa 2009; Pływaczewski E.W., *Współczesne tendencje przestępczości i kierunki jej przeciwdziałania z perspektywy dwunastego kongresu ONZ (w:): Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikow-

ski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Pohl L., *W sprawie proponowanych zmian części ogólnej kodeksu karnego (zagadnienia wybrane)*, PiP 2013, z. 8; Pohl L., *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym*, Poznań 2007; Pohl L., *Zbieg przepisów ustawy i zbieg przestępstw – próba uporządkowania pojęć*, RPEiS 2005, z. 1; Potulski J., Warylewski J., *Ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, Gdańsk 2004; Radecki W., *Zastępowanie odpowiedzialności karnej odpowiedzialnością administracyjną na przykładzie prawnej ochrony środowiska (w): Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Raglewski J., *Konstrukcja tzw. przepołowionych czynów zabronionych (w): Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Lublin 2011; Raglewski J., *Konstrukcja tzw. przepołowionych czynów zabronionych (w): Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Rajzman H., *Analogia in bonam partem a zasada legalizmu w prawie karnym*, An. UMCS 1966, vol. 2; Rajzman H., *Bezprawność, społecznie niebezpieczeństwo czynu i wina w projekcie k.k.*, NP 1968, nr 12; Rajzman H., *O czynie w kodeksie karnym. Studia prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci profesora W. Świdły*, Warszawa 1969; Ratajczak A., *Materiałnoprawne problemy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, PiP 1983, z. 2; Rejman G., *Teorie i formy winy w prawie karnym*, Warszawa 1980; Reykowski J., *Motywacje. Postawy prospołeczne a osobowość*, Warszawa 1979; Rodzynkiewicz M., *Kilka uwag o relacyjnym ujęciu winy w prawie karnym*, RPEiS 2001, z. 4; Rodzynkiewicz M., *Określenie umyślności i nieumyślności w projekcie kodeksu karnego*, PS 1995, nr 5; Rodzynkiewicz M., *Pojęcie winy w prawie karnym*, RPEiS 1992, z. 3; Rodzynkiewicz M., *Pojęcie zaniechania a odpowiedzialność za przestępstwo popełnione przez zaniechanie w projekcie kodeksu karnego*, PPK 1994, nr 11; Rodzynkiewicz M., *Próba analizy prawnokarnej konstrukcji umyślności*, RPEiS 1990, z. 3–4; Rodzynkiewicz M., *Treść pojęcia czynu w prawie karnym jako efekt procedury modelowania (w): Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci Profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994; Rogacka-Rzewnicka M., *Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego*, Warszawa 2007; Rogalski M., *Res iudicata a przestępstwo ciągłe*, St. Praw. 2001, nr 2; Rogalski M., *Tożsamość czynu w procesie karnym*, PiP 2005, z. 6; Roxin C., *Problematyka obiektywnego przypisania (w): Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym. Materiały polsko-niemieckiego sympozjum prawa karnego. Karpacz, maj 1990*, red. T. Kaczmarek, Wrocław 1990; Rybak A., *Niektóre problemy międzyczasowego prawa karnego*, Prok. i Pr. 2001, nr 12; Rybak A., *O istocie kumulatywnych kwalifikacji przepisów ustawy*, Palestra 1999, nr 9–10; Rzeplińska I., *Kariery kryminalne nieletnich skazanych w warunkach art. 10 § 2 k.k. (w): Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Sadowski A., *Przestępstwo ciągłe*, Lublin 1949; Sarkowicz R., *Wyrażanie przyczynowości w tekście prawnym (na przykładzie k.k. z 1969 r.)*, ZNUJ 1989, „Prace z Nauk Politycznych”, z. 37; Sienkiewicz Z., Kokot R. (red.), *Populizm penalny i jego przejawy w Polsce*, Wrocław 2009; Sieracki W., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy (art. 10 § 2) w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, WPP 1975, nr 4; Skupiński J., *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych na tle polskiej ustawy z 28 października 2002 r. (w): Gdańskie Studia Prawnicze. Księga ofiarowana prof. Janowi Grajewskiemu*, t. 11, Gdańsk 2003; Spotowski A., *Funkcja niebezpieczeństwa w prawie karnym*, Warszawa 1990; Spotowski A., *Kilka uwag o obowiązku gwaranta w prawie karnym*, PiP 1987, z. 11; Spotowski A., *Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976; Spotowski A., *Reguły wyłączające wielość ocen a zbieg przepisów ustawy określających przestępstwo nieumyślne i umyślne*, PiP 1973, z. 6; Spotowski A., *Zasada lex retro non agit (geneza, uzasadnienie, zasięg)*, Palestra 1985, nr 9; Stefański R.A., *Instytucja pytań prawnych do Sądu Najwyższego w sprawach karnych*, Kraków 2001; Stefański R.A., *Ustawa względniejsza dla sprawcy*, Prok. i Pr. 1975, nr 9; Stolarczyk I., *Problem jedności – wielości czynów*, Prok. i Pr. 2005, nr 1; Stomma S., *Fikcja winy*, PiP 1947, z. 10; Svēdas G., *Szczegółne problematyczne zagadnienia z zakresu odpowiedzialności karnej osób prawnych w litewskim orzecznictwie konstytucyjnym oraz doktrynie prawa karnego (w): Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Lublin 2011; Szmidt K., *Odpowiedzialność karna za przestępne współdziałanie na tle Kodeksu karnego z 1997 r.*, CzPKiNP 1999, nr 2; Szwarc A.J., *Nowe typy przestępstw w ustawie o sporcie (w): Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Szwarc A.J., *Pojęcie zdolności do ponoszenia odpowiedzialności karnej (w): Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. 2, Warszawa 2012; Szwarczyk M., *Ewolucja pojęcia przestępstwa skarbowego w polskim ustawodawstwie karnym skarbowym (w): W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Prof. Andrzeja Wąska*, Lublin 2005; Szvedek E., *Zawiłości zamiaru ewentualnego*,

Probl. Praw. 1990, nr 1; Światłowski A., *O retroaktywności prawa karnego*, PS 1994, nr 3; Świda W., *O przyczynowości zaniechania i innych zagadnieniach związku przyczynowego*, PiP 1977, z. 2; Świecki D., *Wina w prawie karnym materialnym i procesowym*, Prok. i Pr. 2009, nr 11–12; Taracha A., *Stosowanie środków poprawczych i wychowawczych w praktyce wydziałów rodzinnych sądu rejonowego w Lublinie w perspektywie 25-ciu lat (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Tarnawski M., *Zagadnienia jedności i wielości przestępstw*, Poznań 1977; Tarnawski M., Ziemiński Z., *O przyczynowości zaniechania*, PiP 1996, z. 7; Tokarczyk D., *Spory wokół teorii obiektywnego przypisania skutku w świetle projektu nowelizacji kodeksu karnego*, PiP 2013, z. 10; Tokarczyk R., *Tortury i egzekucje w etyce kata (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Tyszkiewicz L., *O definicji przestępstwa, jej strukturze i elementach*, PPK 1995, t. 21; Tyszkiewicz L., *O przestępstwie trwałym i jego desygnatach (w:) W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Prof. Andrzeja Wąska*, Lublin 2005; Tyszkiewicz L., *O właściwe rozwiązanie teoretyczne i dogmatyczne sporu o skutkowe podżeganie i pomocnictwo (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Tyszkiewicz L., *Problem istoty winy w projekcie kodeksu karnego*, PiP 1995, z. 3; Warylewski J., *Spółeczna szkodliwość czynu w nowym kodeksie karnym – próba określenia*, PS 1998, nr 7–8; Waszczyński J., *Jeszcze w sprawie zamiaru ewentualnego*, Paestra 1977, nr 5; Waszczyński J., *Problem stopniowania winy w polskiej nauce prawa karnego*, RPEiS 1976, z. 4; Waszczyński J., *Wina a prewencyjny aspekt kary (w:) Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994; Wąsek A., *Ewolucja prawnokarnego pojęcia winy w powojennej Polsce (w:) Problemy ewolucji prawa karnego*, Lublin 1990; Wąsek A., *Czyn ciągły a przestępstwo ciągłe*, Paestra 1981, nr 10–12; Wąsek A., *Ewolucja karnoprawnego pojęcia winy w powojennej Polsce (w:) Problemy ewolucji prawa karnego*, red. T. Bojarski, Lublin 1990; Wąsek A., *O tzw. przestępstwie zbiorowym*, NP 1966, nr 6; Wąsek A., *Odpowiedzialność karna za nieprzeszkodzenie przestępstwu*, Warszawa 1973; Wierzbowski B., *O azylach i ekstradycji przestępców*, Warszawa 1982; Wilk L., *O naturze przestępczości podatkowej i metodach jej przeciwdziałania (w:) Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Wilk L., *Uwagi o tzw. pozakodeksowym prawie karnym (w świetle idei zupełnej kodyfikacji karnej)*, PiP 2011, z. 6; Wilk L., *Z problematyki tzw. norm intertemporalnych w prawie karnym. Wybrane zagadnienia*, PPK 1990, nr 16; Wojciechowski J., *Odpowiedzialność za „stare” przestępstwa pod rządami nowego Kodeksu karnego*, M. Praw. 1997, nr 12; Wojtyczek K., *Zasada wyłączności ustawy w sferze prawa represyjnego. Uwagi na gruncie Konstytucji RP*, CZPKiNP 1999, nr 1; Wolnik P., *Nieświadomość reguł ostrożności jako błąd przy przestępstwach nieumyślnych*, CZPKiNP 2004, nr 2; Wolter W., *Funkcja błędu w prawie karnym*, Warszawa 1965; Wolter W., *Dziesiąty rok obowiązywania przepisów artykułu 10 kodeksu karnego*, PiP 1979, z. 5; Wolter W., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy*, Warszawa 1960; Wolter W., *O czynie jako działaniu lub zaniechaniu przestępnym*, PiP 1956, z. 5–6; Wolter W., *O stopniowaniu społecznego niebezpieczeństwa czynu karalnego*, KSP 1970, nr 3; Wolter W., *O tzw. przyczynowości zaniechania*, PiP 1954, z. 10–11; Wolter W., *Reguły wyłączania wielości ocen w prawie karnym*, Warszawa 1968; Wolter W., *Sądowe zastępowanie ilościowych znamion ocennych przez znamiona określone liczbowo*, PiP 1977, z. 1; Wolter W., *Uprzywilejowane typy przestępstw*, PiP 1976, z. 1–2; Wolter W., *Uwagi o znamionach wymagających ilościowej oceny w przepisach prawa karnego*, PiP 1976, z. 6; Wolter W., *W sprawie tzw. zamiaru ewentualnego*, NP 1957, nr 5; Wolter W., *Z rozważań nad kwalifikowanymi typami przestępstw*, PiP 1972, z. 8–9; Wolter W., *Z rozważań nad winą nieumyślną*, PiP 1962, z. 5–6; Wróbel W., *Relacyjne i wartościujące ujęcie bezprawności w prawie karnym*, PPK 1993, nr 8; Wróbel W., *Wina i zawinięcie a strona podmiotowa czynu zabronionego, czyli o potrzebie posługiwania się w prawie karnym pojęciem winy umyślnej i winy nieumyślnej (w:) Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2006; Wróbel W., *Z problematyki tak zwanego pozornego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym (w:) Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006; Wróbel W., *Z zagadnień retroaktywności prawa karnego*, PS 1993, nr 4; Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003; Wyrembak J., *Bezprawność jako sprzeczność czynu sprawcy z normą prawną*, WPP 2007, nr 3; Wyrembak J., *Ogólna definicja przestępstwa a opis jego materialnej treści*, PiP 1993, z. 4; Wyrembak J., *Zasadnicza wykładnia znamion przestępstw*, Warszawa 2009; Zachuta A., *Przestępstwo ciągłe – czyn ciągły i ciąg przestępstw*, PS 2002, nr 3; Zalewski W., *Problemy z przypisaniem skutku w polskim prawie karnym (w:) Gdańskie Studia Prawnicze. Księga ofiarowana Prof. Janowi Grajewskiemu*, t. 11,

Gdańsk 2003; Zawłocki R., *Karygodność czynu zabronionego jako podstawa proporcjonalnej kary kryminalnej* (w:) *Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, red. T. Dukiet-Nagorska, Warszawa 2010; Zawłocki R., *Ocena społecznej szkodliwości czynu zabronionego w kompensacyjnym, konsensualnym i kontradiktoryjnym procesie karnym* (w:) *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa profesora Zofii Sienkiewicz*, red. M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łuczarski, Wrocław 2015; Zawłocki R., *Pojęcie i funkcje społecznej szkodliwości czynu w prawie karnym*, Warszawa 2007; Zawłocki R., *Społeczna szkodliwość czynu – karnistyczna utopia? (rozważania na kanwie najnowszego orzecznictwa sądu Najwyższego)* (w:) *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara*, red. A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak, t. 1, Toruń 2012; Zawłocki R., *Wypadek mniejszej wagi – osobliwość wagi ciężkiej* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Lublin 2011; Zawłocki R., *Wypadek mniejszej wagi – osobliwość wagi ciężkiej* (w:) *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, praca zbiorowa, red. J. Majewski, Toruń 2006; Zębik A., *Czyn ciągle a przestępstwo ciągle*, Łódź 1971; Zielińska E., *Odpowiedzialność zawodowa lekarza i jej stosunek do odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2001; Ziemiński Z., *Analiza pojęcia czynu*, Warszawa 1972; Ziemiński Z., *Desuetudo*, PiP 1994, z. 11; Ziemiński Z., *O stanowieniu i stosowaniu prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1995; Zientek J., *Karygodność i wina jako przesłanki odpowiedzialności w nowym k.k.*, Prok. i Pr. 1998, nr 6; Zientek J., *Rola stopnia społecznej szkodliwości czynu w nowym kodeksie karnym*, Prok. i Pr. 1998, nr 9; Zoll A., *Karalność i karygodność jako odrębne elementy struktury przestępstwa* (w:) *Teoretyczne problemy odpowiedzialności w polskim i niemieckim prawie karnym*, red. T. Kaczmarek, Wrocław 1990; Zoll A., *Kontratytypy a okoliczności wyłączające bezprawność czynu* (w:) *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu*, red. J. Majewski, Toruń 2008; Zoll A., *Materialne określenie przestępstwa w projekcie k.k.* (w:) *Księga pamiątkowa prof. M. Cieślaka*, Kraków 1993; Zoll A., *Materialne określenie przestępstwa*, Prok. i Pr. 1997, nr 2; Zoll A., *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, KSP 1990, nr 23; Zoll A., *Ogólne zasady odpowiedzialności w projekcie k.k.*, PiP 1990, z. 10; Zoll A., *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 1982; Zoll A., *Problem okoliczności wyłączających bezprawność czynu w okresie politycznej zmiany systemu*, CzPKiNP 1997, nr 1; Zoll A., *W sprawie kontratytypów (polemika)*, PiP 2009, z. 4; Zoll A., *Zasady prawa karnego w projekcie Konstytucji*, PiP 1997, z. 3; Zoll A., *Zbieg przepisów określających typy czynów zabronionych o zróżnicowanej stronie podmiotowej* (w:) *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006; Żółtek S., *O znamionach prawno-karnych* (w:) *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, red. Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek, Warszawa 2014.

W rozdziale I zostały określone podstawowe założenia odpowiedzialności karnej. Jest to podejście prawidłowe z punktu widzenia legislacyjnego. Kodeks powinien wskazywać na początku swoich rozwiązań idee przewodnie odpowiedzialności. Z tego punktu widzenia błędnie postąpiono np. w kodeksie karnym skarbowym, w którym zasady odpowiedzialności zatytułowano jako „Przepisy wstępne”. Do zasad odpowiedzialności można naturalnie włączać różne rozwiązania karnoprawne – wszystkie one są odpowiednio ważne. Kodeks prawidłowo wyszczególnił podstawowe przesłanki odpowiedzialności karnej w art. 1, następnie zasady obowiązywania ustawy, dalej wyjaśniono pojęcie przestępstwa umyślnego i nieumyślnego, sprawę zdolności podmiotu do ponoszenia odpowiedzialności, jak też kwestie zbiegu przepisów i przestępstwa ciągłego rozumianego jako jeden czyn zabroniony.

Art. 1. [Warunki odpowiedzialności za przestępstwo]

§ 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.

§ 2. Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.

- 1. Wiodące zasady odpowiedzialności.** Kodeks obowiązujący, podobnie jak kodeksy poprzednie, tj. z 1932 r. i 1969 r., wysuwa systematycznie na czoło podstawowe zasady odpowiedzialności, określając je w art. 1–12. Artykuł 1 k.k. określa wiodące zasady odpowiedzialności, nie podając wprost pełnej definicji przestępstwa. Na podstawie treści zawartych w tym przepisie oraz w § 1 art. 115 k.k. można jednak powiedzieć ogólnie, że przestępstwo to czyn społecznie szkodliwy, zagrożony karą przez ustawę, która określa jego znamiona, bezprawny i zawiniony. Artykuł 1 k.k. wyraża w § 1 zasadę określoności przestępstwa (*nullum crimen sine lege penali anteriori*), w § 2 – zasadę społecznej szkodliwości czynu przestępnego (*nullum crimen sine periculo sociali*), a w § 3 – zasadę winy (*nullum crimen sine culpa*). Artykuł 1 k.k. został prawidłowo skonstruowany, wyraża trzy wymienione podstawowe założenia odpowiedzialności karnej.
- 2. Zasada określoności przestępstwa.** Została ona wyrażona w § 1, wywodzi się z oświecenia i jest zasadą niekwestionowaną w prawie karnym od tamtego czasu, poza przypadkami nadużywania prawa w tej dziedzinie w różnych okresach historycznych. Występowała już w Kodeksie Karzącym Królestwa Polskiego (Prawo Kodeksu Karzącego dla Królestwa Polskiego z 1818 r.) – art. 1 i art. 2 oraz w kodeksach obowiązujących na ziemiach polskich przed 1932 r. (kodeks karny rosyjski z 1903 r. – art. 1; kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 1871 r. – § 1 i 2; ustawa karna austriacka o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z 1852 r. – § 56 i 57, § 233, § 240, § 274; kodeks karny węgierski z 1878 r. – § 1; zob. J. Ciągwa, *Węgierski kodeks karny Karolyá Csemagi* (w:) *Z dziejów prawa*, cz. 5, red. A. Lityński, Katowice 2004). Oznacza ona, że odpowiedzialność karna może łączyć się jedynie z zachowaniem człowieka, jeżeli było ono uznane za zabronione już w chwili jego podjęcia. Polskie prawo karne nigdy tej zasady nie kwestionowało, natomiast wyjątki polegające na internowaniu obywateli, z których zachowaniem łączono zagrożenie dla bezpieczeństwa funkcjonowania państwa (przed drugą wojną światową i po niej), miały charakter administracyjno-polityczny. Zasada *nullum crimen sine lege* przy bliższej analizie wyraża kilka ważnych myśli:
 - 1) prawo karne powinno być pisane (*nullum crimen sine lege scripta*);
 - 2) prawo karne nie zna wykładni rozszerzającej i analogii na niekorzyść (*nullum crimen sine lege stricta*);
 - 3) zakaz wstecznej działania ustawy karnej na niekorzyść (*nullum crimen sine lege praevia*);
 - 4) prawo powinno być pewne (*nullum crimen sine lege certa*).

Polskie prawo karne i kodeks karny realizują poszczególne aspekty zasady określoności przestępstw. Zasada wyłączności prawa stanowionego ma już od dawna utrwalone

zastosowanie. Polskiemu prawu karnemu nie jest znana ani zasada analogii na niekorzyść, dozwolona wyjątkowo w niektórych krajach, ani zasada wstecznego działania ustawy na niekorzyść (art. 4). Prawidłowo podkreśla rangę zasady *nullum crimen sine lege* Sąd Najwyższy (zob. postanowienie SN z dnia 15 maja 2000 r., V KKN 390/00, Prok.i Pr.-wkł. 2001, nr 3, poz. 1). Tak też słusznie podkreślił Sąd Najwyższy (wyrok z dnia 7 listopada 2012 r., II KK 179/12, LEX nr 1219289), że nie jest dopuszczalne dokonywanie wykładni rozszerzającej określonych regulacji na niekorzyść sprawcy. Tego rodzaju zabieg interpretacyjny godziłby w wyrażoną w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP i art. 1 § 1 k.k. zasadę określoności przestępstwa. Natomiast zalecenie pewności prawa wynikające z zasady *nullum crimen sine lege* nie realizuje się do końca w żadnym kraju, ponieważ nie udaje się całkowicie wyłączyć przy określaniu czynów zabronionych znamion ocennych, nieostrych lub czynów niedookreślonych. Czasem decydują o tym względy polityki kryminalnej, np. gdy wprowadzono do polskiego ustawodawstwa karnego niektóre odmiany kwalifikowane przestępstw przy użyciu takich właśnie znamion – kradzież z włamaniem, szczególne okrucieństwo (nieostre typy przestępstw), albo gdy ustawa przewiduje tzw. wypadki mniejszej wagi przy niektórych przestępstwach, stanowiące uprzywilejowaną postać przestępstwa (typ niedookreślony). Ważny pogląd wyraża w tej kwestii Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 29 lipca 2009 r., I KZP 8/09, OSNKW 2009, nr 8, poz. 61, zgodnie z którym zasada *nullum crimen sine lege* oznacza, iż odpowiedzialność karną może ponieść tylko sprawca czynu zabronionego przez ustawę, nie zaś to, że ustawa będzie zawierała opis każdego możliwego zachowania, które wyczerpuje znamiona tego czynu: „Nie można zatem stawiać znaku równości pomiędzy sformułowaniem »czyn«, użytym w art. 1 § 1 k.k., a koniecznością stworzenia kompletnego ustawowego katalogu zachowań określających poszczególne czynności sprawcze realizujące znamiona typów czynów zabronionych”. Również w postanowieniu z dnia 29 stycznia 2009 r., I KZP 29/08, OSNKW 2009, nr 2, poz. 15, Sąd Najwyższy przyjął, że dopuszczalne jest, a nawet niekiedy konieczne, doprecyzowanie znamion ustawowych niektórych czynów zabronionych w aktach rangi podstawowej. Takie działanie ustawodawcy nie narusza zdaniem Sądu Najwyższego zasady *nullum crimen sine lege* zawartej w art. 1 § 1 k.k.

Zasada *nullum crimen sine lege* znajduje swoje potwierdzenie w Konstytucji RP (art. 42 ust. 1). Artykuł 1 k.k. i art. 42 Konstytucji RP jednoznacznie wskazują, że odpowiedzialność karna wiąże się wyłącznie z człowiekiem jako jednostką fizyczną. Tylko człowiek może być podmiotem czynu rozumianego jako zachowanie sterowane jego świadomością i wolą. W wielu jednak krajach rozwija się tendencja do wprowadzania odpowiedzialności tzw. podmiotów zbiorowych (osoba prawna, inna jednostka organizacyjna). Również w prawie polskim istnieją odpowiednie rozwiązania w tym zakresie. Przewiduje je ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1417 z późn. zm.; szczególnie istotne są zmiany wprowadzone przez ustawę z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czy-

Tadeusz Bojarski – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, profesor zw. Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu; były wieloletni kierownik Katedry Prawa Karnego i Kryminologii, dyrektor Instytutu Prawa Karnego UMCS; autor wielu prac z zakresu prawa karnego, prawa wykroczeń, prawa karnego nieletnich i prawa karnego skarbowego.

Aneta Michalska-Warias – doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego i Kryminologii na Wydziale Prawa i Administracji UMCS w Lublinie; autorka kilkudziesięciu publikacji z zakresu prawa karnego materialnego.

Joanna Piórkowska-Flieger – doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego i Kryminologii na Wydziale Prawa i Administracji UMCS w Lublinie, autorka licznych prac z zakresu prawa karnego materialnego.

Maciej Szwarczyk – były asystent w Katedrze Prawa Karnego i Kryminologii na Wydziale Prawa i Administracji UMCS w Lublinie; radca prawny; autor prac z zakresu prawa karnego materialnego.

W siódmym wydaniu komentarza autorzy omówili w szczególności zmiany wynikające z tzw. dużej nowelizacji kodeksu karnego, która zreformowała system kar i innych środków reakcji na czyny zabronione, wprowadziła nowe instytucje, wiele dotychczasowych w istotny sposób zmodyfikowała. Zmiany te mają charakter szeroki, a niektóre spośród nich mogą wywoływać różnicowane oceny i trudności interpretacyjne. W części ogólnej dotyczą one m.in.:

- kar, środków karnych i zasad ich wymiaru,
- środków probacyjnych, a także środków zabezpieczających,
- pojęcia występku,
- obrony koniecznej,
- błędu co do znamienia czynu zabronionego.

Zmiany w części szczególnej kodeksu dotyczą m.in. przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości.

Książka przeznaczona jest przede wszystkim dla prawników praktyków – sędziów, prokuratorów, adwokatów oraz radców prawnych. Pomocna będzie także aplikantom i studentom.

ISBN 978-83-264-9387-4

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL